

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 215149/6

בבית הדין הרבני האזורי נתניה

לפני כבוד הדיינים:

הרב מיכאל עמוס, הרב שניאור פרדס, הרב חיים ו' וידאל

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד דוד (דדי) ניר)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד שמואל גרוס)

הנדון: שינוי הסכם גירושין

פסק דין

המקרה וטענות הצדדים

הצדדים נישאו בשנת 1990 ונפרדו בחודש ספטמבר 2009. בית הדין דן בטענות הצדדים לעניין תשלום הכתובה ואיזון הנכסים.

בתאריך ז' באדר תש"ע (21.2.2010) הגישו הצדדים הסכם גירושין שנעשה עליו קניין וניתן לו תוקף פסק דין, שלשונו כדלהלן:

"הבעל ישלם סך חמישים ושנים אלף ש"ח בעבור כתובתה. שאר הכתובה נמחקה. סכום הכתובה ישולם בתשלומים חודשיים של אלף ש"ח לחודש [...] מחצית מהזכויות ב[חברת הביטוח] עד לתאריך 01.03.2009 הרשום על שם הבעל ירשמו על שם האישה, והאישה תגבה אותם בזמן פדיונם."

בתאריך י"ז באדר ב' תש"ע (03.03.2010) כשבוע וחצי לאחר חתימת ההסכם כתבו הצדדים ביניהם "הסכם גירושין מתוקן" בו הצדדים מבקשים לשנות את ההסדרים שאליהם הגיעו במועד הנ"ל. לפי ההסכמות החדשות במקום תשלום של חמישים ושנים אלף ש"ח בחמישים ושניים תשלומים, הסכימה הנתבעת לקבל את כל הסכום הנ"ל במזומן ובתמורה היא תוותר על מחצית הזכות הפנסיונית של הגרוש. כמו כן מוותרת על השתתפותו במדור הילדים בסך שלושים אחוזים מעלות שכר הדירה. הצדדים אף ביקשו מבית הדין ליתן תוקף של פסק דין להסכמותיהם אלה, תחת ההסכמות אשר ניתנו ביום ז' באדר ב' תש"ע (21.02.2010).

הצדדים חתמו על הסכם זה ושניהם חתמו על תצהירים כאשר הנתבעת כתבה בתצהירה לפני עו"ד בזה הלשון:

"אני [פלונית] [...] מאשרת כי קבלתי סך 45,000 ש"ח במזומן מ[פלוני] [...] וזאת בהתאם להסכם שנחתם בינינו בתאריך 3.3.2010."

העו"ד הוסיף בחתימתו כי: "הנני לאשר כי [פלונית] קיבלה סך של 45,000 ש"ח מ[פלוני] [...]"

יצוין כי שבעת אלפים ש"ח נוספים המשלימים את סך הכתובה, כבר נתקבלו ע"י הנתבעת, ובסך הכל קבלה את כל סך חמישים ושנים אלף ש"ח.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתאריך כ"ט באדר ב' תש"ע (15.03.2010) הגישו הצדדים "בקשה בהסכמה למתן תוקף של פסק דין להסכם גירושין מתוקן".

בין השאר כותבים הצדדים כי:

"על פי הסכמת הצדדים מסכימים הם כי יינתן תוקף של פסק דין להסכם המצ"ב בלא צורך בקביעת מועד דיון מיוחד לשם כך ובלא צורך בהתייצבות מצידם."

הצדדים חתמו על הבקשה הנ"ל ועורך הדין ציין בשולי הבקשה בתאריך 8.3.2010 כי:

"אני [א'] עו"ד מאשר כי הנ"ל חתמו בפני על בקשה זו."

בתאריך י"ג בטבת תשע"ה (04.01.2015) חמש שנים לאחר מכן הוגשה בקשה מטעם התובע בו מבקש אישור הסכם הגירושין המתוקן שנערך בתאריך י"ז באדר ב' תש"ע (03.03.2010) ולתת לו תוקף של פסק דין. בבקשתו כותב התובע כי נקבע בהסכם המתוקן שהסכום שב[חברת הביטוח] יהיה שייך לו וכי הוא שילם לאשתו במזומן את כל הכסף שדרשה, ומבקש מבית הדין לתת תוקף להסכם המתוקן. עוד הוסיף כי בתאריך 5.4.2011 הנתבעת לא הופיעה לדיון לאישור ההסכם וכי הוא מבקש להזמין שוב לאישור ההסכם. בית הדין קבע מועד ליום כ"ו שבט תשע"ה (15.2.2015) לאישור ההסכמות. במועד דיון זה הנתבעת לא הופיעה. הבעל סיפר בדיון כי התברר לו חודש לפני כן כאשר חפץ היה להוציא כסף מ[חברת הביטוח], שישנו עיקול על כספי "חברת הביטוח" שבית הדין הוציא בשנת 2010 והוא מבקש לבטל את העיקול. בית הדין קבע במועד הדיון כי על הנתבעת להגיע לבית הדין כדי לאשר את ההסכם. בית הדין קבע מועד דיון לאישור ההסכם ליום כ' בחשוון תשע"ו (2.11.2015).

בדיון זה שב התובע וב"כ על טענותיו. טענת הנתבעת הייתה כי בעת חתימתה על הויתור היא הייתה במצב נפשי מעורער, כלשונה:

"[...] עברתי מצב נפשי קשה [...] אני לא מכחישה, זו חתימה שלי. זה נחתם בתום לב מובהק. ראה מה עברתי מאז. נראה לך שאחרי 5-6 ימים מישהי תוותר על כל הכספים מ[חברת הביטוח] שלה בגלל שקיבלה חמישים ושניים אלף ש"ח שגם ככה מגיעים לה? [...] אני הייתי במצב נפשי גרוע מאוד [...] 8 חודשים הוא השאיר אותי בלי מזונות [...] חשוב שתקראו את הנספחים הנלווים שמדברים על מצב נפשי רעוע ביותר. גם אני פוטרתי מהעבודה בגלל זה [...] ופוטרתי בגלל המצב הנפשי שלי."

בתגובת התובע מתאריך י"א בכסלו תשע"ו (23.11.2015) נכתב כי טענתה של הנתבעת שבמועד חתימת ההסכם הייתה במצב נפשי בעייתי, טענה זו אין לה כל בסיס ובשקר יסודה וכי נטל הוכחת עניין זה מוטל על כתפי הנתבעת.

בתאריך ז' בשבט תשע"ו (17.1.2016) התקיים דיון ההוכחות שבו הופיעו העדים. בדיון זה העלה ב"כ הנתבעת טענה חדשה וכך אמר בדיון:

"יש לי טענת השטאה [...] "משטה הייתי בך". היא קיבלה את מה שמגיע לה [...] אבל היות והיא קיבלה את מה שמגיע לה, ובהתחשב במצב הנפשי והרפואי שלה, יש פה טענת השטאה [...] והמצב הנפשי שלה לא טוב עד היום [...] אחרי חודשים רבים הוא שילם את המזונות בהוצל"פ, והיא הייתה חסרת כל. איזו ברירה הייתה לה? הגיעו לפה, והוא חוייב לשלם לה כתובה בחמישים ושניים תשלומים, והיא עשתה לו תרגיל, שישלם לה את הכל בפעם אחת [...] לתרגיל זה קוראים משטה הייתי בך."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למשמע טענה זו, התרה בית הדין בנתבעת שאם היא תמשיך להחזיק בטענה זו הרי שבית הדין ישית עליה הוצאות.

בעניין מצבה הנפשי באותה עת שחתמה על ההסכם המתוקן, נשאל העד עו"ד [א] האם ראה באותה עת שהנתבעת לא הייתה שקולה וכיוצ"ב. והוא השיב:

"לא משהו שיכול לעורר בי חשד. אם היה מעורר בי חשד, כמו מישהו שלא מתמצא בזמן ובמקום, ואפילו מבוגר שכן מתמצא, למשל שמעון פרס יבוא לפניי, אני אבקש רופא, למרות שהוא צלול, כי הוא מבוגר [...] אבל לא בגלל משהו שכלי או מנטלי."

ב"כ הנתבעת אמר בדיון כי אין לו ראיות שבזמן חתימות ההסכם היו לנתבעת בעיות נפשיות.

בסיכומי התובע מתאריך כ' בשבט תש"ע (04.02.2010) הוא מצרף הודעת פקס ששלחה הנתבעת לתובע (נספח ב) שנשלחה לתובע בתאריך 3.3.2010 בשעה 11:40 ובה נכתב:

"הנני לאשר קבלת סך [...] [פלונית] מוותרת בזאת על חלקה ב[חברת הביטוח] [...] [פלונית] מוותרת על חלקה במדור הקטינה [...] בסך של אלף ש"ח לחודש [...] ידוע וברור לצדדים כי הסכם זה יוגש לבית הדין ולבית המשפט לענייני משפחה על מנת לקבל תוקף של פסק דין [...] אין ולא תהיינה לה תביעות נוספות בשום אופן ודרך לכל גורם פרטי ממשלתי ו/או אחר [...]". על כך חתומה האישה.

בשולי הפקס נכתב ע"י הנתבעת: "אנא השב אלי בפקס חתום. אני אהיה אצלך בשעה אחת !!!"

עוד צוין בסיכומי התובע (סעי' 10) כי בדיון הראשון בתאריך כ' בחשון תשע"ו (02.11.2015) בו הופיעה הנתבעת ללא ייצוג, טענה הנתבעת טענה יחידה והיא כי הייתה במצב קשה וניסיון אובדני, אולם לא טענה כל טענת השטאה. טענה זו עלתה לדבריו רק בדיון השני ע"י ב"כ הנתבעת שהופיע לראשונה בדיון השני.

סיכומי הנתבעת הוגשו בתאריך כ"ט באדר א' תשע"ו (09.03.2016) בסיכומיו מצרף ב"כ הנתבעת מסמכים לאשש טענותיו, כדלהלן.

בתאריך כ"ו בניסן תשס"ט (20.4.2009) כותבת העובדת הסוציאלית:

"הרינו לאשר כי [פלונית] [...] מוכרת ומטופלת במחלקתנו על רקע משבר משפחתי אקוטי ובעיות כלכליות. הנ"ל פוטר מעבודתה בסוף חודש [...] ונתרה ללא מקורות פרנסה [...]"

בטופס ביקור בית מתאריך כ"ט באדר ב' תשס"ט (25.03.2009) של העובדת הסוציאלית הנ"ל נכתב כדלהלן:

" [...] מצאנו את [פלונית] במצב קשה, בהשפעת כדורי שינה, נראית "סחוטה", בוכה, ויחד עם זאת עם מספיק כוחות להפגין חוסר שביעות רצון מנוכחותנו ולדבריה "מתביישת ולא מאמינה שעובדות סוציאליות צריכות להגיע אליה" [...] לאחר שיחה ודברי הרגעה [פלונית] נרגעה ובקשה לנוח [...]"

בגיליון טיפול מטעם הרווחה נכתב בתאריך י"א בניסן תשס"ט (05/04/2009) על שילובה של [פלונית] בפרויקט סל מזון לחג הפסח. על קבלת מאתים ש"ח תווי קניה ועל קבלת מאה ש"ח מתורם כעזרה ראשונה וחריגה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתאריך י"א באייר תשס"ט (05.05.2009) פונה העובדת הסוציאלית הנ"ל לקרן גמ"ח בבקשה לסייע לה וחוזרת על הפרטים הנ"ל.

בתאריך ג' בסיון תשס"ט (26.05.2009) פונה העובדת הסוציאלית לביהמ"ש ובמקביל בתאריך ו' באלול תשס"ט (26.8.2009) לבית הדין הרבני בבקשה לפטור את הנתבעת מאגרה בנסיבות הנ"ל. בין השאר כותבת כי [פלוגית] עוברת משבר חריף אקוטי אישי וכלכלי.

כך גם כותבת בתאריך כ"ד באב תש"ע (04.08.2010) הומצא גם מסמך מההוצל"פ מתאריך 1.2.2011 על חובות של הנתבעת בסך שלושים ושש אלף ש"ח ועל הטלת הגבלות עליה כ"חייבת". בתאריך 15.6.2011 פונה הרווחה שוב לבית הכנסת לעזרה לנ"ל מאותם נסיבות. כך גם פנו לסיוע המשפטי בתאריך 14.11.2012.

בסיכומי התשובה של התובע מתאריך ו' באדר ב' תשע"ו (16.03.2016) טוען הוא כי אין במסמכים הנ"ל שרובם הם משנת 2009 כדי להועיל לביסוס טענתה שבמועד החתימה על הסכם הגירושין המתוקן בשנת 2010 הייתה שרויה במצב נפשי המונע ממנה לחתום על ההסכם. אדרבא, לטענתו המצב הכלכלי הקשה מחזק את ההיגיון שהסכימה בלב שלם לפרטי ההסכם המתוקן ולקבל את סך חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן כדי שירווח לה כלכלית. הוא מצרף את פרוטוקול ביהמ"ש מתאריך י"ט בשבט תשע"א (24.01.2011) בו העיד הבן [ב'] בעניין האלימות של התובע נגד הנתבעת ובין דבריו אמר כי אמו אינה עלה נידף מבחינת מבנה האישיות שלה, אסרטיבית, דעתנית, יודעת לעמוד על שלה ולא פראירית, כלשונו.

יש לדחות את טענות ב"כ האישה, ונדון על הטענות ב"כ האישה אחת לאחת.

הנושאים לדיון

א. טענת חוסר שפיות מצד הגרושה בעת חתימה על ויתור על חצי מזכויות הפנסיוניות של הגרוש.

ב. טענת 'משטה אני בכ' ['השטאה'] מצד הגרושה על הויתור הנ"ל.

הטענה לחוסר שפיות האישה בעת חתימה על הויתור

נטען כי האישה הייתה במצב נפשי מעורר בעת שחתמה על הויתור. אין חולק כי האישה הייתה שרויה במצב נפשי לא קל עקב המאורעות שפקדו אותה באותה התקופה. אבל כדי לערער את תוקף החתימה על האישה להוכיח שהיא הייתה 'שוטה' באותה עת ודבר זה לא הוכח כלל. אדרבה מתוך ניסוח ההסכם העדכני בצורה פרטנית נראה כי האישה הבינה היטיב על מה היא חותמת.

טענת 'משטה אני בכ' של האישה בנוגע לחתימה על הויתור

טענת השטאה בהלכה אינה טענה מצד שהמתחייב היה 'שוטה', אלא אדרבה הוא היה במצב של שפיות ופיקחות מלאה, ולפי טענתו ההתחייבות אינה ברת תוקף משום שלא הייתה לו 'גמירות דעת' להתחייב באמת, וכל ההסכמה להתחייבות הייתה רק כדי שחברו יעשה לו טובה ויחליץ אותו ממצוקתו. הדוגמא המרכזית לטענת השטאה נפסקה בשו"ע (חושן משפט סימן רס"ד סעיף ז):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

”וכן מי שברח מבית האסורים והייתה מעבורת לפניו, וא”ל: העבירני ואני נותן לך דינר, והעבירו, אין לו אלא שכרו הראוי לו.”

המקרה המדובר הוא במי שהיה בורח מבית האסורים. ולשם כך היה חייב לעבור את הנהר כדי להגיע לחוף מבטחים. כדי להגיע לשם סיכם עם חברו שהוא ישלם לו דינר, שהוא שכר מופקע ביחס לשכר הריאלי שלוקחים על שירות מעין זה, הדין הוא שלא מגיע לנותן השירות דינר כפי שסוכם אלא נותן לו את שכרו הראוי לו דהיינו כפי שמקובל לשלם במקרה דומה.

לאור זה המקום לטענת ב”כ האישה, הוא, שאין תוקף לחתימת האישה לוותר על חלקה בזכויות הבעל משום שבעת החתימה היא הייתה בדוחק של מצוקה כספית (בדומה למי שהיה חייב לעבור לחוף מבטחים כדי להימלט מבית האסורים), ולכן הסכימה בשעתו לוותר על סכום כסף גדול בעתיד כדי לקבל בתמורה סכום קטן בהרבה במזומן כבר כעת, וכמו שאין תוקף להתחייבותו במקרה שהיה זקוק לעבור את מעבורת, כמו כן בנידון דידן אין תוקף לוותר על מחצית מזכויות הבעל כיון ששווים של זכויות אלו אינו משתווה כלל לתמורה הפחותה שהיא תקבל עבור כך.

אבל נראה שגם טענה זו יש לדחות על הסף מכמה סיבות וכדלהלן:

ראשית יש לחלק בין המקרה במעבורת המדובר על עיסקת שכירות פועלים, שהבורח מתחייב לשלם לבעל המעבורת, לבין וויתור ומחילה כבנידון דידן.

היסוד לחילוק זה יש ללמוד בהקדם הדין שנפסק בשולחן ערוך חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רכז ס”ט ומקורו בטור בשם שו”ת הרא”ש:

”וכן אם מכר מפני דוחקו, וזלזל במכירתו יותר מכדי שהדעת טועה, שניכר שמפני דוחקו הוצרך לזלזל, אינו יכול לחזור, דידע ומחיל.”

מבואר שאדם שמכר דבר במחיר זול משום שהיה דחוק למעות, אין לו טענת ביטול מקח מצד דיני אונאה כיון שמדובר במקרה שהמחיר היה כזה נמוך [= בכדי שאין הדעת טועה] שיש להניח שהמוכר בוודאי ידע מזה ומחל על טענת אונאה.

ויש להבין מדוע בסימן רכ”ז אין ביכולתו של המוכר לחזור בו מהמקח מדין טענת השטאה, שהרי הוא היה אנוס למכור מפני דוחקו למעות, ומאי שנא מהבורח מבית האסורים שגם שם היה אנוס לברוח מבית האסורים. ומה שכתב השו”ע שאינו יכול לטעון טענת ‘אונאה’ משום שהוא בודאי מחל על אונאתו, מכל מקום היה צריך להיות שביכולתו לחזור בו מצד טענת ‘משטה אני בך’ המבוארת בסימן רס”ד.

אין טענת השטאה לאחר שהמקבל זכה בממון הנותן

אבל נראה כי יש לחלק בין המקרה בסימן רכ”ז וכן בנידון דידן לבין המקרה בסימן רס”ד ס”ז. במקרה הנפסק בסימן רכ”ז הקונה זכה מיד בגוף הדבר הנקנה, ואינו מחוסר גוביינא. משא”כ בסימן רס”ד שהוא רק התחייב לשלם והתשלום עדיין לא הגיע לידי הזוכה.

יש לתמוך חילוק זה ממה שנפסק שם בסימן רס”ד ס”ח בשם שו”ת הרשב”א:

”במה דברים אמורים, בשלא נתן לו. אבל אם נתן לו בכל אלו הדברים אינו יכול להוציאה מידו.”

המבואר שאם כבר שילם לבעל המעבורת, דשוב אין לו טענת השטאה, והיינו טעמא שאם שילם לו, זה מוכיח שנתן זאת מתוך גמירות דעת. ונראה ללמוד מכאן דכל אימת שהדבר יצא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מרשות המתחייב בשלמות כגון שהוא שילם מה שהתחייב, שוב אין לו טענת השטאה. והכי נמי בסימן רכ"ז משהגיע הדבר הנקנה לידי הקונה, זכה בו לגמרי וזוהי הסיבה שלא שייך שהמוכר יטען טענת השטאה, אבל עדיין היה מקום לדון לביטול המכר מצד הלכות אונאה, וכלפי זה אמרין שהמוכר בודאי ידע מהמחיר ומחל על טענת אונאה.

מחילה על זכות ממון נדונה כנתינת ממון עכשווית לידי הזוכה

אמנם בנידון דידן לא הייתה נתינת ממון מידי האישה אל ידי הגרוש. אבל נראה כי מחילה וויתור על ממון המגיע לה, כמוה, כנתינת ממון עכשווית לידי הגרוש.

וכך נראה מדברי הסמ"ע בסימן פ"א סק"ס בפירוש דברי הטור. דהנה הטור שם ס"ב כתב, וז"ל:

"המודה לחברו בפני עדים קבלתי ממך כך וכך מחוב שיש לי עליך אצ"ל אתם עדי ל"ש מלוה בשטר ל"ש מלוה ע"פ שאין כאן לא השטאה ולא השבעה הא למה זה דומה לפורע חובו בפני עדים שהמעשה נגמר בראייתם."

והסמ"ע שם לאחר שהביא את לשון הטור הנ"ל הוסיף, וז"ל:

"הטור [סעיף ל"ב – ל"ג] מסיים וכתב ז"ל, הא למה זה דומה לפורע חובו בפני עדים שהמעשה נגמר בראייתם ואין צריך לומר אתם עדי, אף כאן ההודאה נגמרה בעדותן ואין צריך לומר אתם עדי, וכן כשמוחל לחברו מהאי טעמא גופיה."

הרי מבואר שלפי הסמ"ע מחילת חוב נדונה כפרעון חוב דהיינו כמו נתינת מעות, ולכן לא שייך טענת השטאה במחילה בדיוק כשם שלא שייכת טענת השטאה בפרעון חוב.

ובסברת הענין נראה להבהיר שגדר הוויתור והמחילה על הממון נדון כנתינת ממון, משום שקודם הוויתור – הממון של המקבל היה משועבד לטובת חברו, וכעת שחברו וויתר ומחל לו על תשלום זה, הרי כעת הסתלק השיעבוד מהממון וזכה בו המקבל לגמרי. וכמו כן בנידון דידן האישה בויתורה זיכתה את הגרוש בממון באופן מוחלט ומייד. זאת אומרת שקודם הוויתור – מחצית מהזכויות [בחברת הביטוח] היו משועבדות לאשה, ואילו לאחר הוויתור – שיעבוד זה סולק ממחצית מהזכויות של הגרוש ומעתה זכה הוא לגמרי בממון זה כשהוא פנוי מכל שיעבוד.

הנוגע לנידון דידן כי במציאות כזו של וויתור הנדון כנתינת ממון עכשווית, אין ביכולתה של האישה לטעון טענת השטאה [ראה להלן בנימוקי כב' אב"ד הגר"ש פרדס שליט"א שהאריך מאד לבסס גדר זה והביא שהדברים מפורשים בתומים סימן פ"א סק"ל"ז. ולענ"ד סברת הדין היא כמו שנתבאר שגדר המחילה על זכות ממון נדונה כאילו הממון ניתן למקבל בשעת המחילה].

וכיוצא בזה מצינו עוד שאדם מוחל או נותן מתנה מפני סיבת דוחק, שדבריו קיימים ואין הוא יכול לחזור מהם. כך יש ללמוד ממה שנפסק בשו"ע סימן רמ"ב ס"י ומקורו בב"ב מ"ע"ב שכן הדין לא רק במכר אלא גם במקרה כבנידון דידן במוחל או נותן מתנה מחמת איזה דוחק שיש לו שאינו קשור כלל למקבל המתנה, שהמתנה היא מתנה גמורה. המדובר שם הוא באחד שחפץ לישא אשה פלונית ולא רצתה להנשא לו עד שיכתוב לה כל נכסיו וכששמע בנו הגדול בא לפני אביו וצווח לפניו על רצונו לכתוב לה כל נכסיו ואמר האב לעדים לכו והחביאו עצמיכם וכתבו לבני כל נכסי במתנה ואח"כ כתב להאישה כל נכסיו במתנה גלויה ומפורסמת ובא המעשה לפני חכמים ואמרו ששניהם אינם קונים הבן מפני שהייתה מתנתא טמירתא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והאישה לא קנתה מפני שהדברים מוכיחים דשלא ברצונו כתב לה וכאנוס הוא שהרי מתנת הבן אף שלא קנה מ"מ היא כגילוי דעת שאין ברצונו ליתן לה שהרי לתכלית זה צוה להעדים לכתוב לו.

וכתב הטור שם הובא בסמ"ע סימן רמב ס"ק טו, וז"ל:

"והטעם דלא נחשב לאונס גמור מבואר בטור [סעיף ט'] שכתב ע"ז ז"ל, ופירש הר"ר יוסף הלוי [ר"י מגא"ש ב"ב מ' ע"ב ד"ה אמר רבא] דזה לא מיקרי אונס גמור דאונסא דאתא מנפשיה הוא, דהרי אי בעי הוה מצי למיכף ליצריה ולא הוה נושא לה היא אשה, ולא מיקרי אונס אלא כשבא לו מעלמא שהוא מוכרח לדבר זה, ומשו"ה לא נתבטלה מתנה שניה אלא מכח גילוי דעת דמודעא הראשונה."

הרי מבואר שגם בנותן מתנה שאינו מצפה לשום תמורה, אך מה שהביא אותו לתת את המתנה היה מחמת אונסא דנפשיה, כי אף אחד לא הכריחו לכך, דמתנתו מתנה גמורה ואין חזרה ממנה, והכי נמי יש לומר בנידון דידן שהאישה הייתה דחוקה למזומנים ובעבור זאת וויתרה על חלקה בזכויות הבעל שמחילתה היא מחילה גמורה ואין חזרה ממנה מצד טענת אונס. וראה עוד בשו"ע סימן ר"ה ס"ד שנפסק שאונסא דנפשיה אינו אונס לגבי ביטול מכר ומתנה, ומ"מ אינו מבואר שם להדיא שזהו גם במקרה שהמוכר או הנותן התאנה (ואדרבה נפסק שם בס"ד שאם המוכר התאנה בסכום של המקח דלא אמרינן דתלויה וזבין דזביניה זביניה, והיה מקום לומר שגם באונסא בנפשיה במקרה שנתאנה במחיר דשפיר הוי אונס, מ"מ מדברי השו"ע בסימן רכ"ז מוכח שאם ידע משיעור האונאה דאין לו זכות חזרה).

כאן המקום לאזכר כי על אף שלפי נקודת המבט של האישה, הגרוש שלה הוא זה שהוביל אותה אל מצוקתה ודחקות הכספית אליה נקלעה. ועל אף אם ננקוט כי הגרוש הוא שזה שגרם לפירוד [מובהר בזהירות רבה, כי אין בית הדין נוקט כאן עמדה בשאלה זו], מ"מ אין זה בגדר אונס אלא בגדר אונסא דנפשיה, כי כפי שנפסק בשו"ע חו"מ סימן ר"ה ס"ז גדר אונס הוא באופן ש"אונס את חברו בשחכהו או תלאו עד שמכר, או שהפחידו בדבר שאפשר לו לעשות". אבל הרי בנידון דידן הגרוש לא הפעיל לחץ חיובי כלשהו שהביא אותה למצבה זה, אלא עצם הפירוד והגירושין הם שהובילו אותה אל מצוקתה, ושוב יש לדון את הצורך שלה והיזומה להחלטתה לוותר על מחצית מזכויות הבעל רק כאונסא דנפשיה ולא כאונס רגיל.

יעוין להלן בנימוקי הגר"מ עמוס שליט"א בענין הצורך שתקדם תביעה להודאה כדי שהנתבע יוכל לטעון משטה אני בך, ובמה שכתבנו אנו להעיר שבנידון דידן אין צורך שתקדם תביעה להודאה.

האם בנידון דידן שייך לבטל את ההסכם מצד טענת אונאה

הנה בגדר אונאה על דבר שאינו מקח בעין [זאת אומרת שאינו מוכר לו חפץ מסוים] כגון בשכירות פועלים וכו' הדין הוא שיכול לבטל את המקח מדין אונאה לעולם ולא בעינן שיעבור בכדי שיראה לתגר, כ"כ הרמב"ם (מכירה י"ג י"ז) וכן פסק השו"ע חו"מ סימן רכ"ז סעיף ל"ה. ובטעם הלכה זו כתב המגיד משנה שם משום שאין הדרך להראות לתגר רק דבר שהוא בעין. ואם כן בנידון דידן שאין כאן מכירת דבר מסוים, יש מקום לדון שיש ביכולת האישה לטעון טענת אונאה לעולם כיון שהיא וויתרה על סכום גדול בהרבה כדי לקבל מזומנים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה בשו"ע בסימן רכ"ז ס"ט שהבאנו לעיל מבואר להדיא שאין לו טענת אונאה כאשר מדובר במחיר נמוך כל כך בכדי שאין הדעת טועה משום שיש להניח שהמוכר ידע ומחל, ויש לדון אם גם בנידון דידן שייך לדון כן. ויש להבהיר שאם קיימת טענת אונאה, הרי שאין כל הבדל בין שנתן את התשלום או לא, וכן כתב בנתיבות המשפט שיוכא להלן, ונפקא מינה שאפילו אם נדון בנידון דידן את הבעל כמי שזכה בכספו (וממילא לא שייכת טענת השטאה), מ"מ עדיין שייכת כאן טענת אונאה.

כדי לברר נדון זה יש להקדים בשאלה מדוע בסימן רס"ד גבי בורח מבית האסורים יש ביכולתו לבטל את הקציצה רק מדין 'משטה אני בך' ולא מצד דין 'אונאה'.

ומצינו בזה כמה דרכים:

כתב בחידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף נו עמוד ב, וז"ל:

"ואילו בקבלת מלאכה ושכירות פועל פשיטא דאין בו אונאה דממכר אמר רחמנא והכא ליכא מכירה כלל, ויש סעד לדבר מהא דאמרינן בפרק הגוזל (ב"ק קט"ז א') טול דינר והעבירני פטור דיכול לומר משטה אני בך עבדי בך הא לאו הכי חייב ולא הוא אונאה, וליכא למימר דההיא בכדי שאין הדעת טועה קאמר ידיע ומחל דהוי כמי שאמר יודע אני שיש בו אונאה שאין בו אונאה כדאיתא בפרק המוכר (ב"ב ע"ח א'), דהא ההיא דפרק הגוזל סתמא איתמר ואפילו בכדי (שאיין) [ש]הדעת טועה."

המבואר מדברי הריטב"א כי לא שייכת טענת אונאה גבי מי שהיה בורח מבית האסורים משום שלפי דעתו של הריטב"א אין שייכות של דיני אונאה בשכירות פועלים – לא של פועל ולא של קבלן. הריטב"א דוחה את האפשרות לומר שאין דין אונאה במי שהיה בורח מצד שמדובר במחיר מופקע שאין הדעת טועה, משום שלא משמע בדין מי שהיה בורח מבית האסורים שמדובר דוקא במקרה שאין הדעת טועה.

לעומתו הנתיבות המשפט בסימן רס"ד סק"ח מחזיק כי הסיבה הנכונה במי שהיה בורח מבית האסורים שאין בו בטענת אונאה הוא משום שמדובר במקרה שקצבו מחיר גבוה בכדי שאין הדעת טועה, וז"ל:

"לכן נראה, דהנה לכאורה יש להקשות בהא שכתבו הפוסקים שהביא בשיטה מקובצת הטעם בטול דינר משום אונאה, הא בש"ס [ב"ק קט"ז ע"א] אמרו בהדיא משום דיכול לומר משטה. וע"כ צ"ל דודאי לית ביה משום אונאה, דהא ביותר מכדי שהדעת טועה לא שייך דין אונאה כמבואר בב"ב דף ע"ח [ע"א] גבי צמד ובקר דאמרינן מתנה יהיב ליה, ע"ש."

עקרונית לפי הריטב"א שייכת טענת אונאה אילולא היה מדובר בשכירות פועלים – שלא התחדשו בהם גדרי אונאה במי שהיה בורח מבית האסורים, ואילו לפי הנתיבות המשפט אין שייכות לטענת אונאה כיון שידע ומחל.

הנה בנידון דידן האישה לא פירטה מהו הסכום של מחצית מזכויות הבעל, אלא רק טענה שהיא לא התכוונה לוותר על סכום כ"כ גבוה כדי לקבל רק חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן. והנה לפי הריטב"א מלבד בשכירות פועלים, עקרונית, שייך לדון דין אונאה, ולפי הנתיבות המשפט יש לדון דין אונאה רק במקרה שהדעת טועה. והנה בשעת כתיבת שורות אלו נשלח מטעם ב"כ האישה כי נכון לשנת 2009 הזכות [בחברת הביטוח] עומדת על כמאה ותשעים אלף ש"ח. נמצא כי מחצית מזה הוא כ-שמונים וחמישים אלף ש"ח. ויש לדון אם קבלת חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן תמורת ויתור על סכום זה הוא בגדר אונאה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה קשה מאד לאמוד אם עיסקה זו כדאית או לפחות אינו גובלת בויתור על המגיע בשיעור אונאה. ויש מקום לומר ששווה לקבל סכום של חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן – מאשר בתשלומים של אלף ש"ח ולוותר על סכום של כשמונים וחמישה אלף ש"ח בגיל פרישה, וזהו בגדר דבר שאין הדעת טועה בו, ולכן אין כאן טענת אונאה. אבל נראה שגם אם מדובר בסכום שהדעת טועה בו או לפחות ספק אם הדעת טועה בו כי קשה מאד לברר עובדה זו לאשורה, מ"מ לא שייך בנידון דידן טענת אונאה לפי מה שנבאר.

דהנה כלל הוא בידנו שדין אונאה חל רק על עסקאות מכר, אבל עסקה שאינה כלולה בשם 'מכר' אין היא בכלל דיני אונאה. ומכאן כתב הרמב"ם מכירה פ"ג ה"א שאין אונאה בחליפין "וכל המחליף כלים בכלים או בהמה בבהמה, אפילו מחט בשריון או טלה בסוס, אין לו אונאה", וכן פסק השו"ע סימן רכ"ז ס"כ. ובטעם הדבר כתב הכסף משנה (שם, בשם תלמידי הרשב"א) מפני שאין אונאה אלא במכר ואילו לחליפין אין שם מכר. ומכאן יש ללמוד שאף בקניין שנעשה על דרך תמורה [שדומה למכר], אם מבחינה הלכתית אינו תחת שם 'מכר', לא התחדשו בו דיני וגדרי אונאה.

ונראה שהוא הדין בנידון דידן שאין כלל שם מכר על ההסכמה שבין הצדדים, כי במהות ההסכמה בנידון דידן לא דובר על מכר או קניין, אלא מהות ההסכמה היא רק ויתור על מחצית הזכויות עבור קבלת מזומנים. ולכן לא שייך כלל דיני וגדרי אונאה כהאי גוונא. ואף לדעת הראב"ד שם החולק וסובר שאין שורש לקביעה כי אין דיני אונאה בחליפין וראה מגיד משנה בשם הרמב"ן שהסכים לזה, מ"מ כדי להחיל דיני אונאה בעינן שתהיה להסכמת הצדדים שם של קניין, אבל בנידון דידן אין כל סממן של מכר או קניין, אלא זוהי הסכמה לויתור תמורת קבלת דבר אחר. וראה בערוך השולחן שם ס"א שפסק שבמקרה שאין בו אונאה מחמת שאין בו שם מכר, הדין הוא שאפילו ביותר מחצי אין בו דין אונאה. ולכן בנידון דידן הגם אם מדובר בדבר שהדעת טועה אין בו כלל גדרי ודיני אונאה.

ויש לאזכר כאן את אשר כתב בזה אב בית הדין הגר"ש פרדס שליט"א להלן. לפי דעתו יש לדמות נידון דידן למכירת כתובה בטובת הנאה, שאשה מוכנה לוותר על תשלום מלא של כתובתה ובלבד שתקבל סך מזומנים עבור כתובה כבר כעת.

והנה מכירת שטרות כולל מכירת שטר כתובה אינו בכלל טענת אונאה משום שידוע ששטרות התמעטו מדין אונאה ראה שו"ע חו"מ סימן ש"א ולכן אין להביא ראיה משם לנידון דידן. ומה עוד דכפי שכתבנו אין בידנו לאמוד אם ההסכמה לויתור על מחצית הזכות בנחבת הביטוח גובלת בטענה לביטול ההסכמה מדין אונאה. אבל לפי מה שהעלינו שאין כאן בכלל עסקת מכר, אלא רק הסכמה לויתור, הרי שאנו פטורים מדון מצד דיני אונאה לכל פרטיה.

טענת משטה אני בך במקום שעושה מצוה

ועוד יש לחלק בין האמור בסימן רכ"ז לבין האמור בסימן רס"ד לפי מה שכתב הב"י ביו"ד סימן שלו בשם הרמב"ן בדעת יש מי שסובר שהטעם שאינו נותן לו כפי מה שהתנו מפני שמצוה מוטלת על בעל המעבורת להציל חברו הנמצא בסכנה ולכן בכל דבר מצוה אפילו התנה עמו שכר הרבה אינו נותן לו אלא שכרו הראוי וכ"כ הנ"י סוף פרק מצות חליצה בשם הריטב"א וכן נראה דעת הר' יהונתן וכ"כ המרדכי בב"ק בשם הר"ר חזקיה. ולפי זה כל מקום שאין על חברו חובה להצילו חייב הנהנה לשלם לו שכרו משלם כפי שהתחייב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומכאן שגם בנידון דידן שאין כאן כל ענין של חיוב הצלה, וממילא יש תוקף גמור למחילתה על חצי מזכויות הבעל.

כאן המקום להזכיר את שכתב הגר"י בלוי בפתחי חושן שכירות עמ' רא כתב וז"ל:

"יכול לומר משטה אני אינו אלא באונס הגוף כגון בהך דמעבורת כשבורת מבית האסורים או בסממנים, אבל באונס ממון אינו יכול לומר משטה אני כדמוכח בדין פועל שחזר בדבר האבוד שיכול להטעותו לאחר שהתחיל במלאכה ע"י פרק יא אבל לא מצינו שמי שיש לו דבר האבוד יכול לומר לאדם מן השוק שיעשה ויתן לו שכר הרבה ושוב יאמר משטה אני בך."

הרי מבואר מדבריו שרק באונס הגוף נחשב הדבר לאונס כמבקרה של מעבורת שיש ביכולתו לטעון משטה אני בך. אבל נראה כי דבריו נסתרים ממה שנפסק בשו"ע סי' רס"ד סעי' ו' בזה הלשון:

"היה זה בא בכד של דבש וזה בא בקנקנים ריקנים, ונסדק כד הדבש, ואמר לו בעל הקנקנים, איני מציל לך דבש זה בקנקני עד שתתן לי חציו או שלישו או כך וכך דינרים, וקבל עליו בעל הדבש ואמר לו, הן, הרי זה שחק בו ואינו נותן לו אלא שכרו הראוי לו, שהרי לא הפסידו כלום."

הרי מבואר שגם באונס ממון קיימת טענת השטאה. וכן נראה גם מדברי המהרש"ך הנ"ל שגם בשאר אונסים נחשב הדבר לאונס שהצריך רק שיהא אונסו ידוע וניכר הגם שאין בו אונס הגוף. אבל נראה כי הפתחי חושן בא לאפוקי רק במקרה של שוכר את הפועל כבנידון מעבורת ששכר את הפועל להעבירו את הנהר, שכידוע שכירות פועלים נקנית בדיבור ולא כל כמיניה לטעון ששיטה בו במה שהבטיח לו שכרו, והנוגע לנידון דידן הוא שהתחדש שבשכירות פועלים הדיבור הוא כקניין ולכן לאחר קניין לא שייך לטעון השטאה כמבואר בנתיבות המשפט ס"ס רס"ד. אבל בשאר מילי כבנידון דידן שחתמו על הסכם ויתור שבא להתחייב לחברו שלא בדרך שכירות, הרי שכל עוד לא נעשה קניין שפיר היה שייך לטעון טענת השטאה אף באונס שאינו אונס הגוף. אולם כל זה צריך לומר רק לשיטות שלא קיימת חובת על בעל המעבורת, אבל לשיטת שקיימת חובת הצלה על בעל המעבורת ונתבאר להלן בסוף הנימוקים שכך שיטת הש"ך והנתיבות המשפט לדינא, הרי בלאו הכי לא שייך לומר שחובת התשלום מיוסדת מדין שכירות פועלים.

טענת משטה אני בך במקום חתימה על הסכם והצורך באישורו בפני בית הדין

ראה בנתיבות המשפט שם בסימן רס"ד שכתב שבמקום שעשה קניין או שכתב שטר – ושללא במקום שמצוה או שהיה אונס כמו במעבורת וחליצה מוטעית – לפי כל הדעות דינו כמו שנתן (ששילם) ואין ביכולתו לטעון טענת השטאה [אולם במקום מצוה או ביש אונס אין דין קניין כמו שנתן אלא בקניין או בכתב שטר לחוד יוכל לומר משטה אני בך מחמת האונס או המצוה שהייתה מוטלת על המציל ודלא כהתומים שתלה בזה מחלוקת ראשונים].

ולפי זה בנידון דידן כיון שהאישה חתמה על הוויתור על מחצית מזכויות הבעל ללא כל אונס, יש לדון זאת כמו קניין או שכתב שטר לכלל השיטות דינו כמו שנתן מעות. ראה פתחי תשובה חו"מ סימן של"ג סק"ב שכתב שאם כתבו וחתמו דזהו נדון כמו קניין, וראה עוד פתחי תשובה חו"מ סימן י"ד סק"ט שכתב שבמקום שנהגו לחתום כדי לקיים את הדבר החתימה נדונה כמו קניין מצד סיטומתא. וכך נקטו למעשה בפסקי דין רבניים (ראו בכרך ד' עמ' 198) בו כתבו הרבנים הגאונים רבי הדס, רבי י. ש. אלישיב ורבי ב. זולטי זצ"ל (ל' וז"ל):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ויש להוסיף על האמור, הואיל ולפי הנהוג בין הסותרים המתחייב לחברו וחתם על ההתחייבות, הרי זה מחייב אותו למלאות אחרי הדברים הכתובים בכתב שחתם עליו, א"כ בזה שחתם עצמו על התחייבות כמוהו כקניין ומועיל מדין סיטומתא, כי גם בהתחייבות מהני קניין סיטומתא ע' בהגהת רב"פ ז"ל חו"מ סי' ר"א ובנתיבות שם ובדברי חיים ח"ב חו"מ סי' כ"ו [...] ולפי"ז יש לראות בהתחייבות הזאת כהתחייבות בקניין."

כך גם נקטו בפסקי דין רבניים חלק ט (עמוד 228 בפסק דינם של הרבנים הגאונים רבי ש. טנא רבי י. נשר ורבי א. הורביץ זצ"ל), וכן בפד"ר (כרך י"ח עמ' 91) מאת הגר"נ בן שמעון שליט"א וכך נקט הגר"א ורדינברג בציץ אליעזר (טז, נג) בעניין בעל שביקש לבטל את הסכם הגירושין מהסיבה שלא נכתב בו לשון קניין או התחייבות הנדרשים על פי דיני הקניינים.

אולם לפי דרישת חוק יחסי ממון, בדרך כלל, שינוי של הסכם גירושין דורש שינוי בכתב וכן אישור של ערכאה משפטית, כלשון החוק ליחסי ממון סעיף 2 (א):

"הסכם ממון טעון אישור בית המשפט לענייני משפחה (להלן – בית המשפט) או בית הדין הדתי שלו סמכות השיפוט בענייני נישואין וגירושין של בני הזוג (להלן – בית הדין), וכן טעון שינוי של הסכם כזה אישור כאמור.

לעניין זה, הסכם גירושין דינו כהסכם ממון כלשון החוק שם (ד):

"הסכם בין בני הזוג שאושר בפסק דין להתרת נישואין על ידי בית הדין, דינו כדין הסכם ממון שאושר לפי סעיף זה."

והיה מקום לדון לכשרות ותוקף הסכם מבחינה הלכתית רק על סמך חתימת הצדדים כמבואר בדברי הפוסקים ובפד"ר הנ"ל. אולם מצינו בנימוקי בית הדין הגדול (תיק מס' 5037-28-1 משנת תשס"ו מאת הרבנים הגאונים רבי ש. דיקובסקי, רבי א. שרמן, ורבי ח. איזירר), שנדרשו לשאלה כעין נידון דידן לתוקפו של הסכם שנחתם ע"י הצדדים וטרם קיבל את אישורו של בית הדין. הנחת היסוד של דיני ההרכב הייתה כי הוראת החוק בענין זה מחייבת היא גם מבחינה הלכתית. והגר"א שרמן הסביר את הדברים בזה הלשון:

"לאחר עיון נוסף, הגעתי למסקנה, שהקובע לגבי אישור הסכם גרושין בין בני זוג, הוא רגע ההופעה בבית המשפט. כל אחד מן הצדדים יודע שחתימתו אינה מחייבת, כל עוד לא בא אישור משפטי לכך. על כן, גם גמירות דעתו שהייתה בעבר, היא גמירות דעת שאינה סופית, כי הוא יודע שכל עוד לא הגיע האישור המיוחל, אין ערך לחתימה. כל זאת באופן עקרוני, ועדיין הדבר צריך עיון."

המבואר כי לאחר שנחקק החוק, הגמירות דעת של הצדדים לחתימתם על ההסכם אינה שלימה עד אשר ערכאה שיפוטית תאשר זאת [חרף זאת מצאו דיני בית הדין הגדול את הדרך לקיים את הסכמת הצדדים עיי"ש ואכמ"ל].

אכן בסוף נימוקי אב"ד הגר"ש פרדס שליט"א מסיק כי בנידון דידן בין לפי ההלכה ובין לפי החוק יש תוקף להסכם. והריני לחזק מסקנה זו בשימת לב דגש לפרטים הבאים:

א. כפי שיתבאר בנימוקים שם, אם הצדדים התנהגו בצורה מסוימת במשך זמן מכח הסכמות אפילו בעל פה, הרי שמכח זה לבד יש להכריע כי להסכמות אלו יש תוקף משפטי כאילו נעשו ואושרו בפני ערכאה שיפוטית. בנידון דידן האישה לקחה סך של חמישים ושנים אלף ש"ח מאת הגרוש. לא רק החתימה על קבלת הסך אלא החזקת הכסף וההנאה ממנו במשך שנים מעידה כאלף עדים על הנהגה של גמירות דעת מצד האישה להסכם, וכנגד זה על האישה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לקיים את חלקה בהסכם החתום על ידה באופן מייד. מובהר עוד כי אילו הייתה דעתה של האישה להשטות בבעלה, היה עליה ליזום תביעה נגדית לביטול ההסכם המתוקן, ובכלל זה, היה מצופה ממנה להחזיר את המזומנים אשר לקחה כדי להראות שדעתה היה לקיים רק את ההסכם הראשון. נמצא איפוא כי במצב הנוכחי, נוח היה לאשה לקחת את המזומנים מאת הגרוש, משום שהייתה לה גמירות דעת לקיים את ההסכם המתוקן, ואין בכוחה לבוא כעת ולבטל את ההסכם המתוקן.

ב. בהסכם המתוקן נכתב:

"על פי הסכמת הצדדים מסכימים הם כי יינתן תוקף של פסק דין להסכם המצ"ב בלא צורך בקביעת מועד דיון מיוחד לשם כך ובלא צורך בהתייצבות מצידם."

הרי מפורש כי הצדדים וויתרו על הצורך להתייצב בפני ערכאה שיפוטית – עובדה לכשל עצמה המעידה על גמירות הדעת הגמורה להסכמות הצדדים. זאת ועוד, יש לראות בויתור להתייצב כמסירת יפוי כח למי מהצדדים או לבאי כוחם להתייצבות בפני ערכאה משפטית. לפיכך יש לראות בהתייצבותו של הגרוש בפני בית הדין לאישור ההסכם, כמוה, כהתייצבות של האישה בפני בית הדין.

ויתור ומחילה על דבר שלא בא לעולם

בשולי הנימוקים היה מקום לדון בעצם תוקף של הויתור של האישה על מחצית מזכויות הגרוש מצד שהוה ליה מחילה על דבר שלא בא לעולם, כמבואר בדברי הרמ"א בסימן ר"ט, וה"ט כי הזכויות של הבעל מצטברות בכל שנה מחדש א"כ הוא דבר שלא בא לעולם. אבל המנהג לדון וויתור על זכויות כדבר שהוא בר תוקף ודבר זה מיוסד על דעת רבים מן הפוסקים, שסיטומתא מהניא גם להקנות דבר שלא בא לעולם, ובכללם, בנתי"מ (סי' ר"א ס"ק א'), ובשו"ת חת"ס (סי' ס"ו), ובמשפט שלום להמהרש"ם (סי' ר"א), שהביא שכן מוכח מתשובת הרא"ש כלל י"ב סי' ב', וגם בתשו' רש"ל (סי' ל"ו) כתב דמהני, וכן משמע בתשובות המבי"ט (ח"ב סי' קנ"ג), וכ"ד המהרשד"ם (סי' ש"פ), וכ"ד המקור חיים (סי' ת"ג), וכ"כ בשואל ומשיב (ח"ב סי' ל"ט), ובדברי חיים (ח"מ סי' כ"ח), ובשו"ת שם ארי' (ח"מ סי' ל'), כתב בפשיטות, דסוגיין דעלמא דסיטומתא מהני גם בדשלב"ל, ובפד"ר (ח"ה עמ' 258, ואילך) האריכו בדבר, ואכמ"ל יותר. ואמנם עיין באריכות למה שכתב מרן הגרע"י זצ"ל ביביע אומר (ח"ו ח"מ סי' ו' אות ו'), שהביא רבים דלא סבירא ליה הכי, אבל במקום שכך הוא גם דינא דמלכותא, לכו"ע מהני אף בדבר שלא בא לעולם, וכך הוא בנידון דידן ולכן יש לראות בהסכם שבנידון דידן כהסכם בר תוקף לכל צד וענין ובפרט שהגרוש תפוס כעת בממונו.

לאור האמור יש לקבוע כי ההסכם המתוקן שבין הצדדים הוא בר תוקף הן מבחינה הלכתית והן מבחינה חוקית.

מסקנות:

א. חתימת הנתבעת על הויתור למחצית מזכויות הפנסיוניות של התובע היא בת תוקף לכל צד וענין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. בית הדין מורה על הסרת העיקולים מהזכויות הפנסיוניות ב'חברת הביטוח' של הבעל.

הרב חיים ו' וידאל

הנושאים ההלכתיים העולים לדיון

שני נושאים עלו בטענות הנתבעת וב"כ. טענה אחת שהנתבעת הייתה במצב נפשי קשה ומשום כך הסכמותיה לוותר על סכומי כסף גדולים לא נעשתה מתוך שיקול דעת והיגיון. טענה זו נטענה ע"י הנתבעת בעצמה בדיון הראשון כאשר לא הייתה מיוצגת. טענה נוספת נטענה ע"י ב"כ הנתבעת בדיון השני והיא טענת "משטה אני בכך". לדבריו, הנתבעת שיטתה בתובע בהסכם המתוקן כדי להוציא ממנו את סך הכתובה בבת אחת ולא בחמישים ושניים תשלומים, אולם לא הייתה כוונתה לוותר על זכותה באיזון הנכסים ובקופת גמל של "[חברת הביטוח]" הרשומה על שם התובע ואשר לפי הסכם הגירושין המקורי מחצית ממנה שייכים לאשה. וסגנונו של ב"כ הנתבעת כי היא עשתה לתובע "תרגיל".

נראה כי טענת "משטה אני בכך" או "תרגיל" שנטענה ע"י ב"כ סותרת את טענת הנתבעת בעצמה שהדבר נעשה בחוסר שיקול הדעת ומחמת לחץ ודחק. ודי בכך כדי לדחותה על הסף. הטענה של השטאה "נולדה" רק בדיון השני עם כניסתו של ב"כ הנתבעת. בדיון הראשון טענה הנתבעת רק את טענתה הראשונית כי הסכמתה וויתורה לא נעשו בשיקול דעת עקב לחצה הכלכלי. נמצא כי טענת השטאה אינה מתקבלת, אולם על אף זאת נעסוק בטענה זו שבכל מקרה אינה שייכת במקרה דנן והייתה נדחית גם אם הייתה נטענת ע"י הנתבעת מלכתחילה.

טענת "משטה אני בכך" והתנאים לקבלתה

בשו"ע חו"מ (סי' רס"ד סעי' ז) נפסק:

"וכן מי שברח מבית האסורים והייתה מעבורת לפניו, וא"ל, העבירני ואני נותן לך דינר, והעבירו, אין לו אלא שכרו הראוי לו. ואם היה צייד, ואמר ליה, בטל מצודתך והעבירני, נותן לו כל מה שהתנה עמו, וכן כל כיוצא בזה."

משטה כשנותן המעות מייד

מקרה דנן נחשב שכבר שילם המתחייב ואין שייכת בו בשל כך טענת השטאה וכדלהלן.

בבית יוסף שם כתב:

"כתב הרשב"א בתשובה סימן אלף ור"מ דהא דאין לו אלא שכרו דוקא בשלא הקדים לו אבל אם הקדים לו אינו יכול להוציא מידו וכ"כ המרדכי בפרק החולץ (יבמות ס"ו כה). מי שיש לו סמנים והעלה בדמיהם הרבה וכן רופא שהעלה בשכרו הרבה עיין בטור יורה דעה סימן של"ו ובנימוקי יוסף פרק מצות חליצה (יבמות לד:)."

מקור הדברים כאמור הוא בתשובת הרשב"א שכתב בתו"ד בזה הלשון:

"ראובן שמת ללא בנים [...] ואין היבמה רוצה בו מפני שהוא נשוי [...] כיון שאינו הגון לה ועוד שהוא נשוי ויכניס קטטה בתוך ביתו [...] נכון וראוי להתחכם לו ולומר לו חלוץ לה על מנת שתתן לך כך וכך, ולאחר שיחלוץ

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אינה חייבת לו כלום [...] מצי אמר ליה משטה אני בך [...] אבל אם הקדימה ונתנה לו, אין השטאה אחר נתינה, והא דקתני בברייתא טול דינר והעבירני, לאו למימרא שנטל קודם שהעבירו, אלא טול לאחר שתעבירני קאמר. וקרוב בעיני שכל שחלץ קודם שנטל מעות שאין מוציא מיד האישה ואפילו חייבה עצמה לו בשטר ואפילו בקניין [...]

ובשו"ע שם (סעי' ה') פסק כהרשב"א והמרדכי בזה הלשון:

"במה דברים אמורים, בשלא נתן לו. אבל אם נתן לו בכל אלו הדברים אינו יכול להוציאה מידו."

ובביאור הגר"א (סקי"ח) כתב: "בד"א כו', דטעמא משום משטה ול"ש כה"ג ועסי' פ"א סכ"ו."

כלומר טענת השטאה לא תתקבל כאשר המתחייב כבר פרע את חובו.

ובבית יוסף חו"מ (סי' פ"א אות ל"ד) כתב:

"גם אלה דברי בעל התרומות שער מ"ב (ח"ו סי' א – ב) [...] וכתוב עוד שם כסברת העיטור ודכוותה האומר לחברו מנה לך בידי והילך מהם חמשים ולא אמר אתם עדי יכול לומר משטה אני בך לענין החמשים שעדיין לא נתן אבל מה שנתן נתון."

במקרה דנן הרי קופת הגמל "[חברת הביטוח]" רשומה על שם התובע והיא בחזקתו וברשותו. ואם כן כאשר הנתבעת וויתרה ומחלה על זכותה בקופה זו אינה יכולה לטעון "משטה אני בך" שהרי הכסף אינו בידה אלא בידי התובע ובכהאי גוונא לא מקבלים טענת משטה כי אדם אינו משטה כאשר הממון כבר בידי חברו, וכעין הדינר בדין המעבורת.

משטה כאשר הממון בידו של המקבל משכבר

אולם היה מקום לטעון כי שונה מקרה דנן מדין מעבורת, משום שבנתן דינר לבעל המעבורת או אם נתנה היבמה סכום כסף ליבם קודם לחליצה כדי שיחלוץ לה הרי עשתה מעשה חיובי בנתינת הדינר ואולי רק בכהאי גוונא לא אמרינן משטה, אולם אם הממון שוויתרה כמקרה דנן נמצא כבר בידי התובע ולא עשתה כעת כל מעשה חיובי ואקטיבי, אולי בכהאי גוונא אמרינן טענת משטה.

נראה להוכיח כי גם במקרים שכאלה אין דין משטה וכדלהלן.

בדרכי משה שם (אות י') כתב על דברי הב"י וז"ל:

"ודלא כהמרדכי דסבירא ליה אף הני שנתן צריך להחזיר, ועיין לעיל סימן ל"ב נתבאר דינים אלו בארוכה."

ובהגהות דרישה ופרישה (שם סק"ג) כתב:

"נראה דטעות סופר הוא וצ"ל ודלא כהראב"ד [...] אבל במרדכי לא מצאתי כלל מזה ואדרבה משמע איפכא בפרק זה ברור (סי' תשא) שכתב דאינו יכול לומר משטה כי אם אדבור ולא אמעשה שעשה עיי"ש. ואין לך מעשה גדול מזה שכבר נתן לו חמשים זהובים. ודע שגם הראב"ד לא כתב כן להדיא אלא שהבית יוסף כתב בסימן לב מס"ה שמדברי הראב"ד נראה לו כן. ולענ"ד נראה דלא עלה על דעת הראב"ד [...] וכן נראה לי להוכיח ממה שכתב רבינו בסימן זה סעי' ז שלו הודה תופס ועומד בממון של המודה תו לא מצי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למימר משטה הייתי כך ואין לך תפיסה גדולה מזה שמודה וכבר נתן לו בשעת הודאתו [...]"

מבואר להדיא שגם אם היה תפוס בממונו של המתחייב קודם לכן, נחשב כשילם ופרע לו ואין שייכת כאן טענת השטאה וכפי שנוסיף ונרחיב וכדלהלן.

בשו"ע חו"מ (סי' פ"א סעי' כו) נפסק:

"האומר לחברו, מנה לך בידי הילך מהם חמשים, ולא אמר אתם עדי, יכול לומר משטה אני כך לגבי החמשים שעדיין לא נתן לו, אבל מה שנתן, נתון."

ובביאור הגר"א (סקנ"ב) כתב במקור הדין:

"אבל מה כו', כמ"ש בב"ב שם דאם איתא דפרעיה כו' וכ"ש בשנתן לו דכ"ש דה"ל למידק ואפי' א"ל חייב כו' בשטר אלימא מילתא דשטרא כו' דהוי כגבוי."

ובמסכת בבא בתרא שם (קע"ה, א) מובא:

"[...] אלא אי איתמר הכי איתמר, שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי, ואמרו יתומין, חזר ואמר לנו אבא פרעתי, נאמנין, מ"ט, אדכורי מידכר. תנו מנה לפלוני, ואמרו יתומין חזר ואמר אבא פרעתי, אין נאמנין, דאם איתא דפרעיה, לא הוה אמר תנו."

ובטור חו"מ סימן פ"א (סעי' ז המצויין בהגהות דרישה ופרישה הנזכרים) כתב:

"כתב בעה"ת אם התובע תופס ממון הנתבע בשעת הודאתו כנגד המנה שהוא מודה לו בו אף על פי שיש עדים שהוא ממנו של זה הנתבע, שוב אינו יכול לטעון טענת השטאה שהתפיש עושה להודאתו הודאה גמורה."

והב"ח שם באר את טעם הדין וז"ל:

"כתב בעל התרומות אם התובע תופס וכו', נראה דטעמו משום דאנן סהדי דאין אדם מודה לחברו בחנם דחייב לו, אם חברו תופס ממנו בידו, דמתיירא פן יחזיק בממונו באמרו אתה חייב לי כנגד זה כמו שהודית בפני עדים. שוב ראיתי דבעל התרומות בשער מ"ב הביא ראיה לדין זה מטענו חטים והודה לו בשעורים שהוא פטור ואם תפס משלו ואפילו בעדים וראה, משויא ליה הודאה גמורה וזוכה במה שתפס וצריכה התפיסה להיות קודם ההודאה."

נמצא שאף כאשר ממנו של המודה נמצא ותפוס משכבר בידי זה שהוא מודה לו, שוב לא יוכל לטעון טענת השטאה משום שאנן סהדי שלא יודה בכהאי גוונא בהשטאה, משום שיפחד שהלה יתפוס את שבידו משום ההודאה.

והפרישה שם כתב גם כשיטת הב"ח אולם הביא שדעת העיר שושן חולקת וכדלהלן, וז"ל:

"אם התובע תופס כו', כן כתב בעל תרומות שער מ"ב. ואינו רוצה לומר שתופס בשעת ההודאה ממש ושתק זה, דאם כן פשיטא הוא דלא הוה ליה לשתוק כיון דעיניו רואות שזה בא לגבות ממנו הודאתו ואי לא שתק אלא צעק מיד ואמר להשטות נתכוונתי קשה למה לא יוכל לטעון טענת השטאה. אלא מיירי שממון הנתבע היה תפוס ועומד בידו בשעת ההודאה שלו וסבירא ליה דכיון דהממון הוא בידו בשעת ההודאה הוי כאלו הודה שממון זה הוא שלו וכן הוא מפורש בבעל התרומות בהדיא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ודלא כמו שכתב בעיר שושן (ס"ד) דמיירי דוקא שתופסו בשעת תביעה ומשום דלא הוה ליה להודות מאחר שרואה שזה הולך ותופס ואינו מכוין להשטות בתביעתו. ועיין בסמ"ע (ס"ק יג). ומ"ש אף על פי שיש עדים וכו'. דאם תפס שלא בעדים פשיטא דנאמן לומר מנה לי בידך אפילו בלא עדי הודאה במגו דאין בידו כלום משלו [...]"

דעת העיר שושן חולקת על הב"ח והפרישה. לדעתו רק אם אותו אדם שמודים לו הולך ותופס באותה עת, ובודאי שבמקרה שכזה לא היה מודה לו בהשטאה. אולם אם כבר הממון תפוס בידו משכבר, אפשר לומר שהמודה לו, התכוון להודאה באמת ולא להשטאה. ובביאור כוונתו ראה להלן בסמוך בדברי הסמ"ע והש"ך. להלן נביא שהתומים פסק כהב"ח והסמ"ע ודלא כהע"ש והש"ך.

ובשו"ע שם (סעי' ד) בעקבות דברי הטור, פסק:

"יש מי שאומר שאם התובע תופס ממון הנתבע בשעת הודאתו כנגד המנה שהוא מודה לו בו, אף על פי שיש עדים שהוא ממונו של זה הנתבע, שוב אינו יכול לטעון טענת השטאה."

והסמ"ע (סקי"א, י"ג) חזר על שיטתו בפרישה וכדברי הב"ח וז"ל:

"תופס ממון הנתבע, פירוש שבא לידו הממון כבר בתורת הלואה או פקדון או כיוצא בזה, ותופס ועומד בשעת הודאתו. שוב אינו יכול לטעון כו', לשון הטור (סעיף ז), שהתפיסה עושה להודאתו הודאה גמורה, עכ"ל. ר"ל כיון שידע זה שממונו הוא ביד זה שהודה לו, לא היה לו להודות אם לא שחייב לו באמת, ולא כעיר שושן (סעיף ד') שכתב דאיירי דוקא שתפסו בשעת תביעה, והיינו טעמא כיון דראה שתביעתו אינה להשטות שהרי טרח ותפס לו ממונו, לא היה לו להודות להשטותו, ע"ש. וזה אינו וכמו שכתבתי והוכחתי בפרישה (שם) ע"ש."

הסמ"ע באר בדעת העיר שושן כי רק בראה בשעת מעשה ההודאה שהלה עושה מעשה תפיסה אז מוכח שאין כוונתו להשטאה.

והנה, הש"ך שם (סקי"א) פסק כהעיר שושן והוסיף טעם על טעמו, וז"ל:

"תופס ממון הנתבע כו', דכיון שידע המודה מזה לא היה לו להודות אם לא שחייב לו באמת. ולא כעיר שושן שכתב דאיירי דוקא שתפסו בשעת תביעה, והיינו טעמא כיון דראה שתביעתו אינה להשטות שהרי טרח ותפס לו ממונו, לא היה לו להודות, ע"ש, וזה אינו, עכ"ל סמ"ע ס"ק י"ג. וכן נראה בב"ח (סעיף ז) ע"ש. ובאמת משמע כן לכאורה בטור ובעל התרומות שער מ"ב.

אבל אתרי העיון נראין דברי העיר שושן עיקר, דמה בכך שידע זה שממונו בידו, הלא יוכל לומר אני ידעתי שתתחייב להחזיר לי את שלי כשאתבעך, ואדרבה אתה בעצמך רוצה להחזיר לי את שלי, דאל"כ למה אמרת מנה לי בידך והלא יש לי בידך כך כנגדו, אלא ודאי מה שאתה חייב לי ידעת שתתחייב לשלם לי, ותבעת ממני מנה אחרת, ועל זה השבתי לך הן ואני השטיתי כך, ומה ענין ממון זה לממון זה. אלא ודאי מיירי שזה תפס ממנו בעל כרחו על חוב זה [או שהיה ממונו שלו כבר בידו, ובשעת תביעה אמר לו מנה לי בידך ואני אחזיק מה שיש לי בידי על מנה זו], דאז אמרינן כיון שהודה לו ודאי לא השטה בו.

וכך הם דברי העיר שושן וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שכיון שטרחה ותפס יש בו הוכחה שלא השטה בו אלא בקושטא קתבע, והאיך יטעון הנתבע שוב כמו שהשטית אתה כן הייתי משטה אני, שכיון שראה שזה התאמץ כנגדו לתפוס ממנו בעל כרחו לא היה לו להודות לו, אדרבה היה לו לומר לו למה אתה נוטל את שלי ואין אני חייב לך כלום, עכ"ל. וכן מוכח מדברי הרמ"ה והנמוקי יוסף [...] ובעל כרחך דברי הטור ובעל התרומות צריך לפרש כן, דאע"ג שלא הזכירו דמיירי שתפס ממנו בשעת תביעה, וגם בלשון בעל התרומות איתא, אם יש לו מחברו תחת ידו כו', יש לומר דמיירי שאמר לו התובע מנה לי בידך ואחזיק מה שבידי משלך על מנה זו, כן נ"ל ודוק.

עוד כתב הב"ח [סעיף ז'] בשם בעל התרומות דצריכה להיות התפיסה קודם ההודאה, ובאמת כן הוא בבעה"ת שם ריש שער מ"ב [ח"א ס"ב] וז"ל, ואי תפס הויא הודאה גמורה כדאמרינן [ב"ק ל"ה ע"ב] בטענו חטים והודה לו בשעורים כו', וצריכה התפיסה להיות קודם ההודאה [...] אבל קשה לי, דהתם בשער ז' ח"ב סבירא ליה להבעל התרומות דטעמא דפטור משעורים הוא משום דכיון דלא תבע התובע שעורים הוה ליה כאילו הודה שאין חייב לו שעורים, וכשתפס יכול לומר לכך לא תבעתי שעורים לפי שהייתי מוחזק בהם, וכמו שכתב הבעה"ת שם להדיא, והלכך כתב שם שפיר דהתפיסה צריכה להיות קודם ההודאה וכך שלח לי דעתו ה"ר נתן ב"ר מאיר כו'. אבל הכא דלא שייך למימר כן, אלא דכיון דתפס משלו ושק לא השטה בו, א"כ ה"ה כשתפס אחר ההודאה שייך האי טעמא [...] דאף בתר דהודה, אי תפס כל זמן דלא הדר הנתבע מהודאתו מהניא תפיסתו, וכן נ"ל עיקר, ודברי הבעל התרומות והב"ח צל"ע [...]

והנה, היה מקום לומר שמקרה דנן תלוי לכאורה במחלוקת הסמ"ע, הב"ח והתומים נגד העיר שושן והש"ך, שהרי מדובר כאן שהזכויות בקופה"ג ["חברת הביטוח"] כתובים מזמן על שמו של התובע, אך לא מדובר שתפסם בעת ההודאה. וא"כ אם יוכל לטעון משטה בנידון דנן יהיה תלוי לכאורה במחלוקת זו.

אולם נראה שבמקרה דנן לפי ביאור הש"ך, לכל השיטות ואף לדברי העיר שושן, אי אפשר לטעון טענת משטה. משום שדווקא בנידון המחלוקת שמדובר שזה שהודו לו תפוס בממונו של המודה מסיבה אחרת כגון משום שהלווה לו או הפקיד וכיוצא בזה, על כך אמר הש"ך בדעת העיר שושן שהמודה לא חושש מלהודות בהשטאה משום שהממון התפוס אצל הלה אינו קשור לממון שהוא מודה עליו. אולם בנידון דנן הרי הוויתור של הנתבעת הוא על הממון גופו אשר תפוס בידי התובע ולא ממון אחר ובכהאי גוונא לכולי עלמא לא יוכל לטעון משטה אני כך.

אמנם בלשונו של העיר שושן המצוטטת בהמשך דברי הש"ך והמובאת גם בסמ"ע נקט וז"ל: "שהרי טרח ותפס לו ממנו, לא היה לו להודות להשטותו", ומשמע לכאורה שרק בטרחה ותפס. אולם הש"ך עצמו באר את דבריו לעיל שם בסמוך שהוא משום שמדובר בשני חובות נפרדים שאינם קשורים זה לזה. ואם כן מקרה דנן אינו דומה. ונראה מהש"ך לכאורה ששני הטעמים נכונים ומוסיפים הם זה על זה ומה שאין באחד יש בשני.

אולם גם אם נידון דנן היה תלוי במחלוקת הפוסקים הזו, הרי התובע מוחזק בממון בנחברת הביטוח] ומשום כך יכול לומר קים לי ולא ניתן להוציא מידו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אין דין השטאה במחילה

והנה, במקרה דנן אין דין השטאה כלל שהרי מדובר במקרה שהנתבעת מוחלת על האיזון וכלשונה בהסכם המתוקן ש"מוותרת". ואם בתפס לא אומרים דין השטאה כל שכן במחל חוב ממון.

דהנה, התומים (סי' פ"א סקי"א) פסק כדעת העיר שושן ודלא כדעת הש"ך, וז"ל בביאור מקור דין תפס שבספר התרומות:

"דודאי דין זה לא מכח ראייה אמרו, רק מכח סברא, וראש דבריו של בעל התרומות אמת, דכתב בשער מ"ב ח"א ד"ב מסתברא וכו', ועיקר טעמו דהוי ליה כמו מחילה, ובמחילה לא שייך טענת השטאה, כמבואר בסעיף כ"ט עיין שם [...] ואם כן צדקו דברי בעל התרומות (שם) והב"ח (סעיף ז) דבשעת הודאה צריך להיות תופס, דהא לפי מה שכתבתי כל הטעם משום מחילה, ואם אין אז בידו, מה מחילה שייך ביה, ואין מקום להשגת הש"ך דסבירא ליה אפילו תפס אחר הודאה כל זמן דלא חזר ביה, דזהו אפשר לשיטת הרמ"ה לקמן בסימן פ"ח, אבל לא קיימא לן [...] צדקו דברי הסמ"ע (סקי"ג) דאפילו תפוס בידו בלא זה, דמה בכך, סוף כל סוף הוי ליה מחילה, והש"ך הסכים לדברי העיר שושן (סעיף ד) דבעי דוקא שיאמר אני תופסן בשביל שאתה חייב לי, וזה אינו, כמו שכתב הש"ך גופיה דלשון הבעל התרומות וטור משמע כסמ"ע, ולפי מה שכתבתי דכל הטעם משום מחילה, אם כן מה בכך אם תפס בלאו הכי או בשביל זה, רק בעינן דידע הלוה שמלוה תפס, דאם לא כן לא הוי ליה מחילה כלל."

ובשו"ע שם (סי' פ"א סעי' כ"ט) נפסק:

"המודה לחברו בפני עדים, קבלתי ממך כך וכך מחוב שיש לי עליך, אין צריך לומר אתם עדי, בין שהיא מלוה בשטר בין שהיא מלוה על פה, שאין שייך כאן לא טענת השטאה ולא טענת שלא להשביע. והוא הדין למוחל חובו בפני עדים שאין צריך לומר אתם עדי, וכן אצל כתובו (וכ"כ מור"ם לעיל סי' נ"ט ס"ג)."

והש"ך שם (ס"ק ע"ג) כתב:

"[...] דהודה לו שקיבל מנה על השטר או שקיבל כל השטר, שאינו משלם לו כל מה שהודה אף על פי שלא אמר אתם עדי, דלא שייכא השטאה או השבעה בהודאה על פרעון."

והתומים שם (סקל"ז) כתב:

"והוא הדין למוחל וכו', ואין להקשות לפי מה דפסק המחבר לעיל סעיף ד' דבתופס משל חברו אינו יכול לטעון שום טענה, אם כן כל שכן אם מוחל, ואם כן הך דינא ללא צורך, ומזה קצת ראייה לכאורה לפירושו של עיר שושן שם, דצריך לומר להדיא אני תופסם בשביל מנה שבידך, ואם כן כאן במוחל אין צריך זה, ודינו של זה לא כשל זה. אך באמת אין כאן ראייה, חדא לפי מה שכתבתי לעיל (סקי"א) עיקר טעמו של תפיסה דמהני דהו"ל כמוחל, ואם כן צריך השולחן ערוך להודיענו עיקר הדין ושרשו על מה אדניו הוטבעו, אף גם דכאן איירי דחייב לו מנה במשכון, והמשכון ביד המלוה והוא מוחל לו החוב, אם כן תפיסה ליכא לגבי לזה, דהא יש לו למלוה משכון, אמנם כיון דבמחילה לא מצי אמר משטה וכדומה, חל מחילה ופקע שעבודו וצריך להחזיר לו משכונו, מנה אין כאן משכון אין כאן, וטובא קא משמע לן."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במקרה דנן הנתבעת מחלה את זכותה באיזון ובכהאי גוונא אין דין טענת השטאה כלל כי זהו חוב ממוני שהתובע התחייב לה בהסכם הגירושין הראשון.

הגדרת שליש ועיקול ביחס לדין מוחזקות וההשלכה לטענת השטאה

מצינו במקום נוסף שהבית יוסף חזר על הדין שבנתן ושילם ולא רק התחייב, לא אמרין השטאה. דהנה, הטור יורה דעה בהלכות ביקור חולים (סימן של"ו סק"ג) פסק:

"מי שיש לו סמנין וחברו חולה וצריך להם, אסור להעלות לו בדמיהן יותר מן הראוי. ולא עוד אלא אפי' פסקו לו בדמיהן הרבה מפני צורך השעה שלא מצאו סממנין אלא בידו, אין לו אלא דמיהן. אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לו דמים [...]" (וכ"פ בשו"ע שם סעי' ג).

והבית יוסף שם כתב:

"[...] כל זה לשון הרמב"ן שם והביא ראייה מדאיתא בפרק מצות חליצה (יבמות קו, א) [...] חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז ומסיק התם דאמרה ליה משטה הייתי כך וכדתניא הרי שהיה בורח מבית האסורים והייתה מעבורת לפניו אמר ליה טול דינר והעבירני בו אין לו אלא שכרו [...]"

ובבדק הבית כתב שם הב"י בזה הלשון:

"כתב המרדכי בפרק החולץ (יבמות ס' כ"ד וכ"ה) דהני מילי כשלא נתן לו, אבל אם נתן לו שוב אינו יכול להוציא מידו וכן כתוב בתשובות הרשב"א (ח"א) סימן אלף ור"מ."

ובמקור הדין במסכת יבמות (קו, א) איתא:

"תנו רבנן, חליצה מוטעת כשרה. אי זו היא חליצה מוטעת [...] כל שאומרים לו, חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז. תניא נמי הכי, חליצה מוטעת כשרה, אי זו היא חליצה מוטעת. כל שאומרים, חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז. ומעשה באשה אחת שנפלה לפני יבם שאין הגון לה, ואמרו לו, חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז, ובא מעשה לפני רבי חייא והכשירה [...] בת חמוה דרב פפא נפלה לפני יבם שאין הגון לה, אתא לקמיה דאביי [...] חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז. לכתר דחלוץ לה, אמר לה, זיל הב ליה, אמר ליה, משטה אני כך עבדה ליה, מי לא תניא, הרי שהיה בורח מבית האסורים והייתה מעברא לפניו, ואמר ליה טול דינר והעבירני, אין לו אלא שכרו, אלמא אמר ליה משטה אני כך, הכא נמי משטה אני כך."

ובשו"ע אבן העזר הלכות חליצה (סי' קס"ט סעי' נ) נפסק דין חליצה מוטעת בתוספת פרט דין בנושא "שליש", וז"ל:

"חלוצה מוטעת, שאומרים לו, חלוץ לה ע"מ שתתן לך ק"ק זוז, החליצה כשרה, אפילו אינה נותנת לו כלום, ואפילו כפל התנאי [...] ואף על פי שהחליצה כשרה אף אם לא תתן לו, מכל מקום חייבת ליתן לו, כשאר שכר שכיר לעשות מלאכתו. אבל אם יש טענה שאינה חפיצה בו מפני שאינו הגון לה, והוא חייב לחלוץ אלא שאינו רוצה, והטעוהו שיחלוץ לה על מנת שתתן לו ק"ק זוז, אינה חייבת ליתן לו כלום. אבל אם נתנה לו המעות או השלישה לו המעות, אינה יכולה לחזור (תשובת רשב"א אלף ר"מ) (ועיין לעיל ריש סימן קס"ה)."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולכאורה משמע שנתנית ממון ביד שלישי הרי היא כנתינה גמורה ואין בה השטאה. והיה מקום אולי לדמות לכך אם וכאשר מוטל עיקול מטעם בית הדין לבקשת הנתבעת יחשב כמעין נתינה שהרי התובע כבנידון דגן למשל, אינו שולט על ממונו שב[חברת הביטוח] עקב עיקול זה שהוטל ויתכן אולי שייחשב בית הדין כשליש מטעם הנתבעת ושוב תוכל לטעון השטאה כי הממון יחשב גם ברשותה. אמנם נראה בסברא שאין הדבר נחשב כברשותה שהרי הממון רשום על שמו וגם עיקול בית הדין ניתן להתבטל כל רגע לפי החלטת בית הדין ללא שיהיה לנתבעת כל שליטה לעצור את ביטולו של העיקול.

אולם באמת גם שלישי גופו לא נחשב כנתינה וכדלהלן.

דהנה, הפתחי תשובה שם (סקמ"ג) כתב:

"השלישה לו המעות, בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר ז"ל נ"ב וז"ל בשו"ת הרשב"א לא נזכר השלישה זולת במרדכי פ"ד דיבמות ע"ש דמחלק בין נתנה לשליש ואמרה ליתנם לו אחר שיחלוץ במעמד שלשתן דכבר זכה בהם ובין נתנה סתם לשליש והשליש אמר שיתנם לו דלא זכה עדיין ויכולה לומר משטה אני ע"ש. ועיין בשו"ת רמ"א סי' כ"ד שכתב בפשיטות דאף בהשלישה יכולה לומר משטה דעדיין לא זכה היבם אלא דהימוני הימנה להשליש אבל לא שיזכה בה זה עכ"ל וע' בח"מ ס"ס רס"ד."

כך גם באר הט"ז את דברי השו"ע שם בסי' קס"ה וכדלהלן.

דהנה, בשו"ע שם (סי' קס"ה סעי' א) נפסק:

" [...] מיהו אם אפשר להטעותו ולומר לו שיקח ממון הרבה על החליצה, מטענין ליה כדי שלא נצטרך לכוף (נ"י מ"כ). ויזהרו שלא ישלישו הממון ביד שלישי, כי אז לא יכולין לומר לו משטה היינו בכך (מרדכי פ' החולין). ועיין לקמן סימן קס"ט סעיף נ'."

והט"ז שם באר את דברי הרמ"א ז"ל:

"שלא ישלישו הממון, פירוש במעמד שלשתן שכן כתב המרדכי פ' החולין וז"ל שאם היא אמרה לשליש במעמד שלשתן תן לו אותן המעות לאחר שיחלוץ, אז ודאי יש לו לשליש ליתן לו שהרי קנה אותן במעמד שלשתן מיד ליתן לאחר החליצה וכו' והוה כאלו בא לידו וכו', אבל אם לא אמרה לשליש תן לו אלא נתנם לו בשתיקה לעולם הן שלה עכ"ל ולפי זה ה"ה אם קבלה קניין וכל שכן נשבעה לו ע"ז דחייבת ליתנם לו כנ"ל."

וכך הובא שם בביאור הגר"א (סקי"ח) בזה הלשון:

"ויזהרו כו', כיון שקנה כבר ע"י מעמד שלשתן ועח"מ סימן פ"א סי"ז מש"ש."

וכך כתב שם המרדכי (סי' כ"ד):

" [...] אם היא אמרה לשליש במעמד שלשתן תן לו אותם שני זקוקים לאחר שיחלוץ לי אז ודאי יש לו לשליש ליתן לו שהרי קנה אותם במעמד שלשתן מיד ליתנם לו לאחר החליצה ולא מציא בתר הכי לאפוקה שטר כתובתה לישיבע ולגבותה בכתובה דלא שייך לומר משטה אני בכך בדבר שבא לידו וכיון דבאו ליד השליש ואמרה לתתם ליבם הוי כאילו בא לידו [...] "

ובהמשך הביא המרדכי ראייה שמשטה לא שייך בנתן ושילם, וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

" [...] והוא דאמר טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו לא מיירי דיהב ליה הדינר מיד דבהא לא שייך לומר משטה אני בכך אלא מיירי שאמר ליה תטול דינר לבסוף אם תעבירני דבהא קי"ל אין לו אלא שכרו.

תדע דבהכי מיירי דלא יהיב מידי מדקתני סיפא אבל א"ל טול דינר בשכרך נותן לו שכרו משלם, אלמא דאכתי לא יהיב ליה מידי, אבל אם לא אמרה לשליש תן לו אלא נתנתם לו (לשליש) בשתיקה אותם שני זקוקים הם שלה לעולם ולא קננהו היבם דבמאי קננהו באמירה בעלמא לא קני וגרע טפי מטול דינר והעבירני דאיהו גופיה א"ל הכי ואפ"ה אין לו אלא שכרו דמצי א"ל משטה אני בכך כ"ש הכא דאיהי לא קאמרה ולא מידי אלא שלישי דא"ל ליתן לו משלה ושלום מאיר בר"ב.

ובחו"מ סי' נ"ו הלכות שלישי כתב הטור (סי' כ"ג):

"כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שאם הודה בכתב ידו שחייב מנה לפלוני או כתב יד אחר והוא חתום עליו וחתימתו ניכרת אינו יכול לטעון שלא להשביע הודיתי דכולי האי לא הוה עביד שלא להשביע עצמו."

והב"ח שם כתב:

"וכתב אדוני אבי הרא"ש בתשובה שאם הודה בכתב ידו וכו', בכלל ס"ה סימן א' כתב דין זה בשכיב מרע שהודה בכתב ידו ופסק דאף אם לא היה תובעו לא אמרינן אדם עשוי שלא להשביע דכולי האי לא הוה עביד. ומבואר לשם דהמעשה היה שהכתב יד היה יוצא מתחת יד חברו [...] אבל אין לפרש דהמעשה שהשיב עליה תשובה זו היה שכתב בכתב ידו וחתם שמו ולא מסרו לחברו דאם כן פשיטא דאינו כלום דאפילו שטר מתנה בקניין ובעדים וקשורה על יריכו אינו כלום כדתנן בפרק יש נוחלין (שם קלה ב). ואפילו הפקיד זה השטר ביד אחר כדלעיל בסימן נ"ה סעיף י' כל שכן בכתב ידו והוא דבר פשוט [...]"

וכן נפסק ברמ"א (חו"מ סי' פ"א סעי' יז) בזה הלשון:

"אם הודה בכתב ידו שחייב לפלוני מנה, או שהודה בקניין או במעמד שלשתן, אינו יכול ליפטר בטענת השטאה ולא בטענת שלא להשביע. הגה, (ע' ד"מ סי' כ"ג) ודוקא כתב ידו שביד חברו. אבל אם נמצא כתוב אצלו ששטר זה של פלוני (מרדכי פ' ז"ב), או שכתב שם פלוני על חפץ פלוני, אפשר לומר שלא להשביע עצמו עשה כן, וכמו שנתבאר לעיל סוף סימן ס"ה סעיף כ"ב."

ובבאר הגולה (אות כ) כתב: "ואפילו הפקיד זה השטר ביד אחר [...] ב"ח."

ובאמת מצינו במפורש לעניין עיקול גופו שאינו נחשב למוחזקות. דהנה, בשו"ת המבי"ט

(ח"ב סי' צ"ד) כתב בזה הלשון:

"ראובן שהיה לו שטר חוב על שמעון מסך מה והלך שמעון למדינת הים ונזדמנו נכסים משמעון ביד לוי ובא ראובן ועיכבם מפני החוב אשר על שמעון ויהודה בשמעו שבאו נכסים משמעון ליד לוי הוציא שטר חוב שהיה לו על שמעון מסך מה מוקדם על שטר חוב של ראובן וראובן טוען שאף ששטר חוב יהודה מוקדם משטר חוב שלו עם כל זה הנכסים מטלטלים הם ומטלטלין אין להם קדימה זאת [...]"

תשובה, אם הנכסים של שמעון שהם ביד לוי נתנו אחר שנכתבו השתי חובות של שמעון, אין שום קדימה ליהודה על שטר חוב של ראובן כמו שכתוב בשניהם דקנאי ודאקני וכל הקודם לגכות זכה ואפילו הוא אחרון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] ואם לא תפס שום אחד מהם ובאים לגבות כאחת ואין בנכסים כדי שיגבה כל אחד חובו, חולקין הנכסים ביניהם בשוה [...]”

נמצא מפורש שבמקרה שעיקלו ממון של שמעון הנמצא בידי לוי ע"י בית דין לטובת אחד מבעלי החובות, אין זה נחשב כתפוס ומוחזק בידי ביחס לבעל חוב אחר, כל זמן שלא תפס אחד מהם בידי את הממון גופו, שכן כאמור עיקול אינו נחשב למוחזק.

טענת השטאה בכתב או עשה מעשה

הגר"מ עמוס שליט"א הביא להלן להוכיח שטענת השטאה לא מועילה, מדברי השו"ע בסי' פ"א העוסק בדין הודאה בכתב ידו או בקניין.

בסברא ייתכן היה אולי לומר שיש לחלק בין המקרים בהשטאה, כי דווקא בהשטאה של סי' פ"א העוסקת בהודאה בחוב לאחר שתבעו אדם אחר, דווקא שם כיון שמה שהודה לו הוא מטעם שכשם שהתובע שיחק בו, הנתבע שיחק בו ושיטה בו. ומשום כך דווקא בהשיב לו כדבריו בעל פה וללא מעשה, אולם לשם מה הנתבע יכתוב הודאתו או יעשה עליה מעשה קניין. שהרי כדי לשחק עמו די לו בהודאה בדיבור. ואם אמנם כתב או הקנה, סימן הדבר שהודאתו מחייבת ולא נעשתה בהשטאה. אולם מנגד במקרה המעבורת במקרה הגמרא אמנם כדי לשטות בו די היה אם יסכים להתחייב לפני בעל המעבורת לשלם לו דינר כדי שיעבירו את הנהר. אולם היה נראה לכאורה לומר כי אם בעל המעבורת ידרוש ממנו לעשות מעשה קניין או לכתוב את התחייבותו לדינר ומבלי שיעשה זאת לא היה מסכים להעבירו, הרי וודאי שהיה כותב לו או עושה עמו מעשה קניין כדי להציל עצמו מבית האסורים, ובכהאי גוונא אולי יכול היה לטעון משטה אני בכך, ומה שכתב או עשה קניין יטען להגנתו כי לא הייתה לו ברירה. ואם כך היה הדין, אזי במקרה דנן שללא כתיבת הסכם חדש ברור שלא היה מסכים התובע להעביר לנתבעת חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן ללא תשלומים כבקשתה. ולכן היה נראה לקבל את טענת ההשטאה אם הייתה נטענת כבר בדיון הראשון בלי הנימוקים שכתבתי שטענת השטאה אינה שייכת בנידון דנן מהטעמים הנזכרים לעיל. אולם מנגד היה מקום לומר כי ברגע שנעשה קניין או כתיבה או שילם גם אם היה אנוס על כך, סבר וקיבל וכעין סברת "תליוהו וזבין" שאף שלא רצה תלינן שהסכים מסיבות ענייניות. וכדי לבאר אם במשטה בדין מעבורת מועיל קניין נביא את המקורות הבאים ונוכיח כי להלכה אם יעשה קניין באמת תבטל טענת השטאה וכדלהלן.

חיוב בקניין או בשטר או בשבועה או נתינת משכון אם נחשב כנתן לעניין טענת השטאה
הט"ז שהזכרנו לעיל סיים דבריו בזה הלשון: "ולפי זה ה"ה אם קבלה קניין וכל שכן נשבעה לו ע"ז דחייבת ליתנם לו כנ"ל."

והנה, השו"ע שם (אבהע"ז סי' קס"ט, סעי' ג) כתב:

”אבל אם נתנה לו המעות או השלישה לו המעות, אינה יכולה לחזור.”

והב"ש שם (סקנ"ג) כתב וז"ל:

”אבל אם נתנה לו מעות, אבל אם חייבה את עצמה בשטר או בקניין אין מוציאין מיד האישה תשובות רשב"א שם. אף על גב דקיי"ל אם נתן כתב לחברו א"י לפטור את עצמו בטענת השטאה כמ"ש בת"ה סימן פ"א, שאני הכא דהא ידוע לנו העסק דחייב זה לחלוץ בחנם ומהיכא תיתי לומר דיתחייב את עצמו בחנם, משא"כ שם דאמרינן מסתמא אמת הוא שחייב לו כאשר נתן לו כת"י עליו.”

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נמצא שאף שטענת השטאה לא תתקבל ב"כתב ידו", מ"מ הכול לפי העניין והמקרה. ובמקרה שנראה בסברא שגם בכתיבה שייכת טענת השטאה, אזי נאמן לומר משטה אני.

ובהגהות הרעק"א (אות יא) על דברי הב"ש כתב:

"עיינן שו"ע חו"מ סו"ס קכט (סעי' כב) בהגה ובמקור הדין שם בתשובת הרא"ש (כלל ס"ד ס"ג) מבואר דסבירא ליה דקניין מהני."

ובשו"ע שם (סי' קכ"ט סעי' כ"ב) נפסק:

"הערב והקבלן אין טורפין ממשעבדי דלוה, עד שימסור לו המלוה שטר חוב ויקנהו לו דרך קניין שטרות, כי היכי דלא ליהוי תביעה על פה. הגה, מי שנדר שכר לחברו שיערב בעדו, אם קבל קניין ליתן לו שכר, חייב כפי מה שקצב. ואם לא קבל קניין, אין צריך ליתן לו שכר באמירה בעלמא (הרא"ש כלל ס"ד סימן ג')."

ובט"ז (כת"י אות כ"ה) כתב:

"אבל אם נתנה כו', נראה לי דהוא הדין לא נתנה אלא נשבעה לו ליתן חייבת לקיים את השבועה, וזה חמור משטר וקניין שכתב ב"י בשם הרשב"א דאין מוציאין ממנה."

ורבי עקיבא איגר בהגהותיו לשו"ע שם כתב:

"אינה יכולה לחזור, נ"ב ומשכון הוי כהקדים לו שכרו רמ"א בתשו' סי' פ"ו."

קניין שבו גם לרשב"א לא אמרינן השטאה – מחלוקת הקצוה"ח והאור"ח

ובשו"ע חו"מ (סי' קכט סעי' כב) נפסק:

"הערב והקבלן אין טורפין ממשעבדי דלוה, עד שימסור לו המלוה שטר חוב ויקנהו לו דרך קניין שטרות, כי היכי דלא ליהוי תביעה על פה. הגה, מי שנדר שכר לחברו שיערב בעדו, אם קבל קניין ליתן לו שכר, חייב כפי מה שקצב. ואם לא קבל קניין, אין צריך ליתן לו שכר באמירה בעלמא (הרא"ש כלל ס"ד סימן ג')."

והקצות החושן שם (סק"ח) כתב על כך בזה הלשון:

"אם קיבל קניין, עיין בהרא"ש (שו"ת כלל ס"ד סי' ג') דמדמה דין זה לאומר טול דינר דאין לו אלא שכרו (ב"ק קטז, א). ונראה אפילו לדעת הרשב"א (שו"ת ח"א סי' אלף ר"מ) הובא בבית שמואל (אה"ע) סימן קס"ט ס"ק נ"ג גבי חלץ לה על מנת שתתן מאתים וזו דאפילו חייבה את עצמה בשטר או בקניין לא מהני משום דהתם דומה לאונס כיון דמחויב הוא לחלוץ לה בחנם, וכן נראה מנ"י פרק מצות חליצה (יבמות לד, ב בדפי הרי"ף) ז"ל, דכיון שאינו הגון ומצוה רמיה עליו מן התורה בחליצה כעין אנוסה היא ואיהו נמי לא מפסיד מידי דהא לא חזיא ליה וכל מה דאתני בהדה יותר מן הראוי לו התנתה ופטורה ע"ש, ומשום הכי סבירא ליה לרשב"א דאפילו שטר וקניין לא מהני משום דדומה לאונס אלא א"כ הושלש מעות, משא"כ הכא דלא שייך אונס א"כ אין לאחור קניין כלום. ותומים (סק"כ) כתב דהוא מחלוקת הרא"ש והרשב"א כיון דרשב"א סבירא ליה גבי חליצה אפילו קניין לא מהני. ולפענ"ד נראה דכאן גם הרשב"א מודה [...]"

והנה בשו"ע חו"מ (סי' רס"ד סעי' ז"ח) נפסק כאמור:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"וכן מי שכרח מבית האסורים והייתה מעבורת לפניו, וא"ל: העבירני ואני נותן לך דינר, והעבירו, אין לו אלא שכרו הראוי לו. ואם היה צייד, ואמר ליה: בטל מצודתך והעבירני, נותן לו כל מה שהתנה עמו, וכן כל כיוצא בזה. הגה, י"א הא דאין לו אלא שכרו היינו בדבר שאין רגילות ליתן עליו הרבה, אבל בדבר שדרך ליתן הרבה, כגון השבעת שדים או רפואה, חייב ליתן לו כל מה שהתנה עמו (תוספות והרא"ש פרק מצות חליצה). ובשדכנות אין לו יד אלא שכרו, אף על פי שהתנה עמו לתת לו הרבה (הרא"ש כלל ק"ה סי' א' ומרדכי פ' הגוזל בתרא בשם מוהר"ם). במה דברים אמורים, בשלא נתן לו. אבל אם נתן לו בכל אלו הדברים אינו יכול להוציאה מידו."

ובקצוה"ח שם (סק"ג) כתב:

"אבל אם נתן לו, ואם נשבע או בתקיעת כף ליתן לו נראה שצריך ליתן לו כל שכרו כיון שנשבע, דעיקר הטעם דאינו אלא משטה אני בך, ושבועה מסלק השטאה [...]"

ובביתבית המשפט ביאורים (סק"ח) כתב:

ובשדכנות, עיין ש"ך ס"ק י"ד וכן הדין בסרסור כו'. ולענין אי מהני קניין או שטר, כתב בתומים סימן פ"א ס"ק ו' שאף שמדמין זה לטול דינר ולחליצה, ובאה"ע סימן קס"ט (סעיף נ' בהג"ה, ראה שם בב"ש סקנ"ג) מבואר דאפילו קניין לא מהני והוא מדברי הרשב"א (בתשובה ח"א סי' אלף ר"מ), בסוף סימן קכ"ט (סעיף כ"ב בהג"ה) גבי ערב, אף דג"כ מדמה אותו לטול דינר, מ"מ כתב בשם הרא"ש (בתשובה כלל ס"ד סי' ג') דקניין מהני. הרי מבואר שיש מחלוקת בין הרשב"א להרא"ש אי מהני קניין, ע"ש ובסוף סימן קכ"ט (תומים סק"כ).

ולפענ"ד נראה דליכא מחלוקת כלל, דנהי דהרא"ש חולק על המרדכי, דהמרדכי פרק הגוזל (ב"ק סי' קע"ד) סבירא ליה דלא אמרו דיכול לומר משטה רק במילי דמצוה, והרא"ש בתשובה כלל ס"ד סימן ג' סבירא ליה שכל דבר שהוא יותר מכדי שכרו אינו זוכה בלא קניין, [ומשו"ה כתב הרא"ש דבמידי דלאו מצוה דלא קנה מטעם משטה, מהני לזה קניין. אבל במילי דמצוה יודה ג"כ דלא מהני קניין]. אבל ודאי דהרשב"א דס"ל דאפילו קניין לא מהני, הוא משום דס"ל דהוא דוקא במילי דמצוה כמו בטול דינר והעבירני, ודמייא לערב דכתובה דס"ל להרבה פוסקים באה"ע סימן ק"ב (סעיף ו') דלא מהני קניין משום דמצוה קעביד, וגם שם הוא אנוס והוי קניין באונס, משא"כ במידי דלאו מצוה דהטעם הוא רק דלא מתחייב בדיבור, מהיכי תיתי לא יועיל קניין. וכ"ה בתשב"ץ חלק ד' [הטור השלישי] סימן כ' בהדיא, דדוקא במילי דמצוה אפילו קניין לא מהני, אבל במידי דלאו מצוה מהני קניין, ע"ש [...]

היוצא מזה, דבמילי דמצוה יכול לטעון משטה ואפילו קניין לא מהני, אבל במידי דלאו מצוה כגון פועל וסרסור ושדכן, כשיש אונאה בדבר אף שהוא בכדי שאין הדעת טועה יכול לטעון משטה, אם לא שהיה קניין, או שהוא דבר שדרך ליתן פעמים סך רב ואין לו קצבה, דשוב לא הוי אונאה כלל ואינו יכול לטעון משטה."

והנה הבאנו את דברי הרמ"א בסעי' ז שם שכתב:

"ובשדכנות אין לו אלא שכרו אע"פ שהתנה עמו לתת לו הרבה."

ובפתי"ש שם (סק"ח) כתב בתו"ד וז"ל:

" [...] ואם נתן לו משכון או שטר חוב והזכיר בשטר על מתנה שנתן לו תחילה, נמי י"ל דמנה אין כאן משכון אין כאן, עד שיאמר לו קנה בגוף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המשכון, מ"מ נראה דעכ"פ בנתן משכון או שטר חוב יכול לומר השדכן קים לי כהנך רבוותא דסבירא להו דאם הבטיח לו יותר משכר הראוי לו דצריך לקיים תנאו, אבל בלא נתינת המשכון כבר קיימו וקיבלו חכמי הדור כהכרעת רמ"א והוא יתד שלא תמוט, עכ"ד ע"ש היטב [...]

אך מבואר שם דאם תפוס שטר לא מהני ליה חזקת השטר, דהא לא קיי"ל כבית שמאי [יבמות ל"ח ע"ב] דאמרי שטר העומד לגבות כגבוי דמי אלא כבית הלל כו', ע"ש. [גם בתשובת נודע ביהודה [מהדו"ק חו"מ] סי' ה' שהבאתי לעיל סימן רל"ה סעיף ח' סק"ה מבואר ג"כ דמה שתפוס שטר לא מיקרי מוחזק בהכי, אלא שהשטר עושה פעולה דגם שכנגדו שוב לא נקרא מוחזק, ע"ש היטב [...]. גם בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן קנ"ז חולק על תשובת ב"ח הנ"ל ודעתו לפסוק כהכרעת רמ"א דא"צ ליתן לו רק שכרו בשדכנות, זולת היכא שכבר נתן לו דאין מוציאין מידו, וכתב ג"כ דאפילו לא נתן לו מעות רק משכון יכול לעכבו בידו עד שיתן לו, כיון דהוא ספיקא דדינא אין מוציאין מידו המשכון, וכן פסק בפשיטות בתשובת רמ"א סי' פ"ו, אבל כתיבת יד לא מהני עד שיקנה לו בקניין גמור כמ"ש מהר"ם (מרוטנבורג דפוס פראג סי' תתקנ"ב) הובא בתשובת מיימוני לספר נזיקין סי' כ"ב ע"ש [...]

נמצא לסיכום שלדעת התומים נחלקו הרשב"א והרא"ש אי מהני קניין לבטל סברת השטאה בדין מעבורת ואילו לדעת הנתיבות המשפט לכל הדעות בעניין שאינו מצוה מהני קניין לבטל סברת השטאה. ורק במילי דמצוה יכול לטעון משטה ואפילו קניין לא מהני.

טענת הוויתור בשל לחץ כלכלי

מכירה באונס דנפשיה

במסכת בבא בתרא (מז, ב) איתא:

"אמר רב הונא, תליוהו וזבין זביניה זביני. מ"ט, כל דמזבין איניש, אי לאו דאניס לא הוה מזבין, ואפילו הכי זביניה זביני. ודילמא שאני אונסא דנפשיה מאונסא דאחריני [...]"

ובאר הרשב"ם שם וז"ל:

"דכל דמזבין איניש, רוב חפצים וכלי ביתו וטליתו שאדם מוכר אי לאו דאניס ודחיק במעות לא הוה מזבין ואפ"ה הוה זביניה זביני בעל כרחו אפילו לא גמר ומקני שלא נתנה תורה חילוק במקח וממכר בין דברים הצריכין לו ומכרן לדברים שאין צריכין לו אלא כולהו קונה לוקח וה"נ אף על גב דאניס מוכר קונה לוקח הואיל וקיבל דמים אף על גב דלא גמר ומקני. שאני אונס דנפשיה, שצריך למעות ומתוך כך מוכר חפציו מדעתו דהתם איכא למימר גמר ומקני. מאונסא דאחריני, שמכריחין אותו למכור דהתם לא גמר ומקני."

והנה, במקרה דנן מתברר וכפי שהרחבנו כי הנתבעת וודאי גם לטענתה וטענת ב"כ לא הייתה מעולם שוטה. בנה העיד כי היא כלשונו – דעתנית ואינה עלה נידף אינה "פרייאריית" ויודעת לעמוד על שלה. העדים של הנתבעת שהם עורכי הדין שבמשרד בה עבדה הנתבעת וכי הם אלו אשר חתמו על במסמכים בהסכם המתוקן לא העידו שהנתבעת לא הייתה שקולה בדעתה כאשר יזמה את ההסכם המתוקן ואף העידו להפך. גם דיווחי הטיפול ברווחה עוסקים במצוקה כלכלית ואישית קשה אולם אינם מדווחים על חוסר שפיות או על חוסר שיקול דעת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מקרה זה תואם את מקרה הגמרא בו מדובר על אדם במצוקה כלכלית קשה עד שמוכר הוא את כלי תשמישו וחפציו האישיים כמו טליתו וכלי ביתו כלשון הרשב"ם. בכגון זה אומרת הגמרא כי אדם המוכר כלי ביתו מכירתו מכירה שכן הוא החליט מחמת מצוקתו הכלכלית מתוך חישוב מדעת ומרצון של רוח והפסד כי עדיף לו למכרם כדי להשיג מעות ולצאת מדוחקו. חז"ל כינוהו – "אונס דנפשיה". כי מנפשו ומדעתו עשה זאת ונחשב כמכר מתוך שיקול דעת. במקרה דנן האישה שנקלעה למצוקה קשה עשתה חשבון מתוך רצון לצאת ממצוקתה, כי עדיף לה לוותר ולמחול על התחייבות עתידית של איזון הנכסים ב[חברת הביטוח] שתקבלם רק בגמילתם כעבור שנים רבות ובתשלומים חודשיים ככל פנסייה. ובמקום זאת קבלה חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן, סכום אשר יכול לחלצה ממצוקה באותה עת ונקודת זמן. אף אמנם כי טענת האישה כי עיקר מצוקתה נגרמה לה באשמת הבעל משום שמעת עזיבת הבית הפסיק את כל תשלומי הוצאת הבית. אולם הוא לא עשה זאת באופן ישיר כדי שתחזור בה מהסכם הגירושין כשנה קודם לעריכת הסכם הגירושין וחתימתו שהאישה שבה ממנו כאמור ביוזמתה ונעשה הסכם חדש מתוקן.

והנה, באונסיה דנפשיה קבל המוכר את מלוא המחיר לחפציו וכלי הבית שמכר ואילו בנידון דנן הרי תמורת חמישים ושנים אלף ש"ח וויתרה על מחצית כספי [חברת הביטוח]. כמו כן ויתרה על אלף ש"ח בהשתתפות האב במדור ילדיו חודש בחודשו.

בהתייחס לעניין זה ובעניין מחיר התמורה מצינו כי מכירת שטר חוב שפירעונו הוא במועד עתידי הרי כי מכירו הוא פחות מהמחיר הנקוב בשטר. מכירה זו מכונה מכירה ב"טובת הנאה". ראה מסכת בבא קמא פח, ב בעניין מכירת כתובה בטובת הנאה ובמסכת מכות ג, א ובעוד מקומות רבים. כך שמכירת זכויותיה העתידיות על פי ההסכם הראשון במחיר מזומן כאן ועכשיו הרי היא נקראת מכירה במחירה האמתי שכן זו מכירה בטובת הנאה. יצוין ששיעור מחיר ב"טובת הנאה" אינו אחיד והוא ספציפי לכל מקרה לגופו והוא תלוי בגורמים ונתונים המשתנים ממקרה למקרה. במקרה דנן כאשר הנתבעת זקוקה למתן בסתר ותווי קנייה מהרווחה ותרומות אחרות, נראה לי ברור כי חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן הם כדאיים לה בעת הרלוונטית הרבה יותר מכספים רבים יותר אולם מאוחרים בשנים רבות.

הפסיקה והיחס בינה ובין גמירות הדעת

יש להבהיר כי אם מבחינה משפטית ועל פי הפסיקה הייתה הוראה ברורה כי ללא אישור ערכאה משפטית אין לשינוי הסכם כל תוקף, היה מקום אולי לומר כי הנתבעת לא אישרה את תיקון ההסכם בכוונה וכי אין לה סמיכות דעת על שינוי ההסכם. אולם להלן נבהיר כי גם מבחינת הפסיקה הכללית הסכם זה הוא בר תוקף.

בדרך כלל, שינוי של הסכם גירושין דורש שינוי בכתב וכן אישור של ערכאה משפטית, כלשון החוק ליחסי ממון סעיף 2 (א):

"הסכם ממון טעון אישור בית המשפט לעניני משפחה (להלן – בית המשפט) או בית הדין הדתי שלו סמכות השיפוט בענייני נישואין וגירושין של בני הזוג (להלן – בית הדין), וכן טעון שינוי של הסכם כזה אישור כאמור."

לעניין זה, הסכם גירושין דינו כהסכם ממון כלשון החוק שם (ד):

"הסכם בין בני הזוג שאושר בפסק דין להתרת נישואין על ידי בית הדין, דינו כדין הסכם ממון שאושר לפי סעיף זה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרציונל מאחורי הדרישה הזו היא כדי לבדוק שהצדדים מודעים היטיב למשמעות השינוי ולתוצאותיו. לפיכך נקבע בפסיקה כי הסכם שאינו מאושר דינו להתבטל. (ראה ע"א 419/84 טוכמינץ נ' כרמל (טוכמינץ), פ"ד לט. ע"א 486/87 אבידור נ' אבידור)

למרות זאת, נקבע בפסיקה כי מאחר שלכלל הסכם ממון וכן לכלל הסכם גירושין יש מימד חוזי והסכמי, לפיכך במקרים שבהם הצדדים התנהגו לפי ההסכמים ביניהם ההסכם ייחשב בר תוקף מכח דיני החוזים אף אם לא אושר בצורת פסק דין. לעניין זה ראה בה"פ 08-10-2623:

"הכלל הוא, כי אישור המוענק ע"י בימ"ש להסכם ממון מהווה תנאי לתקפותו (ע"א 169/83 שי (שרעבי) נ' שי (שרעבי), פ"ד לט (3) 776).

יחד עם זאת, כחריג לכלל, יש הרואים באישור בית משפט רובד נוסף להסכם שערכו בני זוג, ולפיהם, גם הסכם ממון שלא אושר ע"י בימ"ש, עשוי להיחשב להסכם תקף עפ"י דיני החוזים (ר' ע"א 486/87 אבידור נ' אבידור) [...] והכל – כאשר מאז חתימת הצדדים על ההסכם התנהגו על פי המוסכם ביניהם."

כמו כן שינוי של הסכם ממון יכול לקבל תוקף ע"י שינוי של התנהגות הצדדים עצמם כמו שהדבר אפשרי בהסכם ממון ראשוני. וכפי שנכתב בתיק אגברה ע"א 4946/94:

"ניתן לבטל את החיובים הנובעים מהחזרה על ידי חוזה אחר. הביטול יכול להעשות בין על ידי חוזה מפורש, בין על ידי חוזה מיכללא."

כמובן, לא כל התנהגות של הצדדים יוצרת ביטול או שינוי של הסכם הממון. התנאים הדרושים ע"מ להגיע לכלל שינוי של הסכם נכתבו בתמ"ש 08-17140, והם:

"האם הצדדים סברו שגם ללא אישור ההסכם ראוי ונכון להתקיים לפי הוראותיו; האם הצדדים הסתמכו על ההסכם וביצעו חלק מהותי מהוראותיו; האם הועברו וחולקו נכסים מכוח ההסכם; מהו הזמן שחלף מאז כריתת ההסכם; מהן הסיבות לאי אישור ההסכם."

בנסיבות אלו, החשש של המחוקק מפני חיסרון גמירות דעת של הצדדים אינו קיים. התנאים הנ"ל מהווים אות ומופת להבנת הצדדים את התהליך ואת חפצם החד משמעי בקיומו של השינוי. ולפיכך הצורך באישור ביהמ"ש או בית הדין מתייתר.

לאור האמור, במקרה בו שני הצדדים פעלו לאורך זמן בשונה שינוי מהותי מההסכם, בדרך מוסכמת. באופן שמחמתו אחד הצדדים הסתמך על השינוי בהוצאת כספים וכדו' בידיעת הצד שכנגד ובתום לב, במקרה כזה יש הצדקה לומר שההסכם הראשוני אינו תקף מבחינה חוזית מחמת שינוי הנסיבות המהותי ככל חוזה.

בנידון דנן מתקיימים כל התנאים החוקיים הנ"ל. התובע קיים את ההסכם המתוקן ופרע את סך חמישים ושנים אלף ש"ח במזומן. הנתבעת קבלה את הסכום הנ"ל. הנתבעת לא תבעה את עלות המדור על הילדים כפי שוויתרה בהסכם המתוקן. חלפו חמש שנים תמימות להסכם המתוקן והצדדים התנהלו על פיו כאמור. הצדדים בקשו לאשר את ההסכם אף בלי הגעתם לבית הדין. הנתבעת חתמה גם ובנוסף על ויתור על כל טענה ותביעה ביחס להסכמתה להסכם המתוקן. הנתבעת חתמה בפני עו"ד על בקשתה לאישור ההסכם המתוקן. הנתבעת חתמה בפני עו"ד על קבלת הסכום מידי התובע. נמצא כי ההסכם המתוקן תקף ככל חוזה בין שני צדדים.

נמצא כי תיקון הסכם הגירושין נעשה בגמירות דעת גמורה. כוחו ככל שטר הסכם וחוזה הן מבחינה הלכתית והן מבחינה חוקית.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הודאת הנתבעת בביהמ"ש

בתאריך ה' בטבת תשע"ז (03.01.2017) הגיש ב"כ התובע השלמת מסמכים על פי הוראת בית הדין וביניהם את פרוטוקול ביהמ"ש מתאריך א' בסיון תשע"ב (22.05.2012) בו נידון תשלום חלקה של הנתבעת בחוב משותף לבנק דיסקונט שהתובע שילם אותו במקומה לבנק ותבעו מהנתבעת בביהמ"ש. בין הדברים שם אומרת הנתבעת בזה הלשון:

"זה אני ויתרתי על [חברת הביטוח], ויתרתי על ים של כסף [...] הוא חוייב בבית הדין הרבני לשלם לי את הכתובה, חמישים ושניים אלף ש"ח, כיון שהייתי מאוד לחוצה לשלם דברים אחרים, שהיו לי הוצל"פ, לקחתי, הוא חוייב לשלם ב אלף ש"ח אמרתי כיוון שאני חייבת לשלם כספים נוספים אחרים, אמרתי לו תשלם בבת אחת, אוותר על [חברת הביטוח], שזה לא סכום פעוט, הוא עובד 20 שנה באותו מקום, אוותר על המדור, ואכן שילם, מה הקשר בין זה לזה, אינני אדם שמתחמק מחובות [...]"

בפסק הדין כותבת השופטת בין הדברים כדלהלן:

"לבד מכך, מוסיפה הנתבעת וטוענת כי עצם התביעה הוגשה בחוסר תום לב, שכן במסגרת הליכי הגירושין אשר נוהלו בין הצדדים ויתרה לתובע ויתורים כספיים משמעותיים בשיעור של עשרות אלפי שקלים ואף למעלה מכך, ומתוך שכך, אין זה ראוי כי כעת יגיש כנגדה התביעה הנוכחית בגין אותם אחד עשר אלף ש"ח."

בהכרעת הדין חויבה הנתבעת בתשלום מחצית החוב בסך אחד עשר אלף ש"ח לתובע.

נמצא כי הנתבעת מודה בפירוש כי ויתרה ביוזמתה על כספי [חברת הביטוח] כיוון שחפצה הייתה בכספים המזומנים לפירעון חובותיה בהוצל"פ. היא אף טענה בביהמ"ש שבשל וויתורה זה אין זה ראוי לתבוע ממנה את מחצית החוב בבנק דיסקונט ששילם הבעל במקומה. מתברר אפוא כדברינו לעיל כי וויתורה היה אמיתי תקף ובר קיום מתוך רצון והסכמה ומתוך שיקול דעת ולא כפי שטוענת אחר כמה שנים שוויתורה נעשה מחמת לחץ ולא מתוך שיקול דעת ולא מתוך רצון אמיתי וכן. דבריה אלו נאמרו בביהמ"ש בתאריך א' בסיון תשע"ב (22.5.2012) למעלה משנתיים לאחר הגשת הסכם הגירושין המתוקן בתאריך י"ז באדר תש"ע (3.3.2010). כיום בתאריך י"ג בטבת תשע"ה (04.01.2015) שנתיים וחצי אחר אותו דיון הופכת הנתבעת את טענותיה. תביעתה כיום הינה בחוסר תום לב ובשקר ומרמה יסודה. פסק דין זה אינו עוסק בהטלת הוצאות כרגע.

יצוין בנוסף כי הסכום ב[חברת הביטוח] ייגמל כאשר התובע יהיה בן שישים ושבע כפי הכתוב במסמכים המצורפים לבקשה האחרונה. התובע יליד [...] יהיה בן שישים ושבע בשנת [...] תאריך שינוי ההסכם ביום י"ז באדר ב' תש"ע (03.03.2010) הוא קרוב ל־ארבע עשרה שנה קודם גמילת הכסף ב[חברת הביטוח]. וגם בתאריך גמילתו תקבל האישה כספי פנסיה כל חודש בסכום מסוים. לאמור כי קבלת הכסף המזומן מיידית בסך חמישים ושניים אלף ש"ח כאשר מוטלים על כתפי הנתבעת חובות בהוצל"פ הנושאים הצמדה וריבית הייתה בהחלט עסקה טובה בשבילה באותו זמן רלוונטי וכפי שהיא ציינה בין דבריה בביהמ"ש וכמצוטט.

נפסק

תיקון ההסכם תקף על כל סעיפיו ובכללם וויתורה של הנתבעת על כספי [חברת הביטוח] והם שייכים במלואם לתובע.

עיקול בית הדין על "חברת הביטוח" מבוטל בזאת.

הרב שניאור פרדס

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנה ראיתי את שכתבו חברי והנני מוסיף בבחינת יהודה ועוד לקרא.

טענת השטאה דווקא בתביעה

תחילה יש להבהיר שאין טענה השטאה אלא במקום שהאחד תובע וחברו משיב לו כן כדברך, בזה המשיב לחברו יכול לטעון טענת השטאה, אבל התובע או המבקש, ודאי שהוא לא יכול לטעון טענת השטאה.

וכך נפסק בשו"ע חו"מ (סי' פ"א סעי' ה) וז"ל:

"לא מהניא טענת השטאה אלא כשתבעו והודה, אבל אם לא תבעו, והוא הודה מעצמו, אינו יכול לטעון משטה הייתי כך (וע"ל סימן זה סעיף י"ד).

וביאר הסמ"ע (שם סקט"ו) דאז יכול לומר כשם שהשטית אותי בתביעתך כך אני שטתי כך בתשובתי.

ולכן במקרה דנן שהאישה היא זו שפנתה לגרוש וביקשה לעשות הסכם חדש, לא יכולה לטעון טענת משטה אני כך.

וכך באר הקצוה"ח שם (סק"ח) בזה הלשון:

"הודה מעצמו, דעת השו"ע דהודה מעצמו אינו יכול לטעון משטה כיון דלא שייך כשם שהשטית בי כך השטיתי כך. וכן נראה לענ"ד עיקר והוא דבכל מקום כשרוצה לחזור מדבריו הראשונים צריך ליתן אמתלאה לדבריו הראשונים ולא מצי אמר אמרתי דבר זה דרך שחוק וכמ"ש הרמב"ם בפ"ד מאיסורי ביאה (ה"י) ז"ל, האישה שאמרה לבעלה טמאה אני לך וחזרה ואמרה טהורה אני ודרך שחוק אמרתי לך תחלה אינה נאמנת, ואם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת, כיצד תבעה בעלה ואחותו עמו בחצר ואמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני ולא אמרתי לך טמאה אלא מפני אחותך ואמך שלא יראו אותנו הרי זו נאמנת וכל כיוצא בזה ע"ש. והרי מבואר דאם אמרה היה דרך שחוק אינה נאמנת אלא באמתלא הנכונה וכגון שלא יראו אמך ואחותך, וכ"כ הרמב"ם פ"ט מאישות (הל' ל"א) אמרה מקודשת אני וכו' אם נתנה אמתלא לדבריה וראינו בדבריה ממש הרי זו מותרת לשני ואם לא נתנה אמתלא או שנתנה ואין בה ממש הרי זו אסורה ע"ש. וכיון דאפילו באיסור לא מהני חזרה ולומר דרך שחוק אמרתי בראשונה אא"כ נתנה אמתלא שיהיה ממש, מכל שכן לממונא וכמ"ש בסימן פ' דיותר בקל מהני חזרה באיסור מגבי ממונא וע"ש סק"א, וא"כ מה זה אמתלא שהודה מעיקרא שחייב ועכשיו חוזר ואומר משטה, ודאי אין מקבלין כמו שאין מקבלין באשה שחוזרת ואומרת דרך שחוק, ובשלמא שלא להשביע הוי אמתלאה נכונה שהיה צ"ל כך שלא יחזיקו אותו בעשיר, אבל משטה אינו אמתלאה כלל למה אומר כך דרך השטאה, לזה כתב רש"י (סנהדרין כט, א ד"ה משטה) הטעם דאומר כשם שהשטית בי כך אני השטיתי כך, וא"כ זה הוא אמתלאה להשטאתו, אבל מודה מעצמו דאין טעם להשטאה ודאי אינו נאמן כמו שאינו נאמן באיסור לומר השטאה ושחוק אמרתי. וכ"כ בספר התרומה (סי' צ"א) גבי טמאה אני לך דאינה נאמנת לומר דרך שחוק והיתול, ומשו"ה אינו נאמן בממונא לומר השטאה אלא היכא דאיכא אמתלאה להשטאתו והיכא דתובעו. ובש"ך (סקי"ב) האריך בזה והעלה דאפילו במודה מעצמו יכול לטעון משטה, ולענ"ד יראה כדברי השו"ע. עכ"ל הקצה"ח.

כאמור בדבריו הש"ך (סקי"ב) האריך והכריע דאף במודה מעצמו יכול לטעון טענת משטה אני כך וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אלא כשתבעו כו', כ"כ הטור [סעיף כ"ב] והרא"ש [סנהדרין פ"ג סי' כ"ה], ולא הביא בב"י שום חולק, ובאמת גם שאר פוסקים כתבו כן. אבל תמיה לי על הב"י המחבר שלא שם לב לדקדק שהרמב"ם ושאר הרבה גדולי הפוסקים חולקים בזה, ונראה עיקר כדבריהם וכמו שאבאר [...]"

ובנתיבות המשפט (שם חידושים סקט"ז) כתב שבש"ך שם הביא הרבה פוסקים שחולקין וסבירא להו דאפילו בלא תבעו יכול לטעון השטאה. והמוחזק יכול לומר קים לי.

ולכן נראה כי בנידון דידן הגרוש הוא שמוחזק בכספים ויכול לטעון קים לי כדעת מרן השו"ע שאין ניתן לומר טענת השטאה כאשר אין לפנינו תביעה.

טענת השטאה בהסכם בין צדדים או במעשה קניין

בנוסף נראה לי כי במקרה דידן לא שייכת טענת השטאה מעוד סיבה יסודית וכדלהלן. במקרה דנן לא איירי במודה כמו דין סימן פ"א, אלא איירי ששני אנשים עושים הסכם בניהם ולא שאחד מודה לחברו ובכהאי גוונא לא שייך טענת משטה אני בכך וכפי שנוכיח להלן.

דהנה, בבית יוסף חו"מ (סי' ל"ב) הביא את דברי רשב"ם וז"ל:

"כתב רשב"ם דהא דצריך לומר אתם עדי דווקא בדיבור כנגד דיבור בלא קניין בדיבור בעלמא יכול לומר משטה אני בכך ולא במעשה וראה, מדאמרין בפ"ב דקדושין (מג, א) אלא מעתה קדש אשה בפני שנים הכי נמי דצריך לומר אתם עדי. ומכאן פסק רש"י דכל תנאי שבני אדם מתנין ומקיימין ביניהם אין שייך לומר משטה אני בכך אבל דברים בעלמא כגון שאומר לחברו מנה לי בידך והלה אומר הן דהוי דיבור כנגד דיבור בלא קניין התם מצי למימר משטה אני בכך עד שיאמר אתם עדי כך."

מוכח אפוא שבמקום שכתבו או במקום שזה ענין של תנאים ומקיימים בניהם לא שייכת טענת השטאה.

וכך באר התומים (אורים שם סקי"ז) וז"ל:

"לא מהני טענת השטאה וכו', ותנאים שבני אדם מתנים זע"ז לא שייך ביה טענת השטאה, דרכי משה (סי' לב סעיף יט) וסמ"ע (סקי"ד). והיינו מה שאין חברו מחויב, אבל מה שמחויב כגון שהתנה לחלוץ וכדומה, פשיטא דשייך ביה השטאה. ועיין סעיף א' גבי מי שנדר לחתנו, ע"ש. וכן במעשה לא שייך השטאה, ולכך המקדש אשה אין יכול לומר משטה אני בכך, ועיין מש"כ בחדושי לאה"ע."

על כן בנידון דידן שהיה הסכם בין הגרוש והגרושה לא שייכת טענת משטה אני בכך.

אלא שעדיין יש לכאורה לשאול הרי מצאנו גם במקום ששני צדדים עשו הסכם ששייכת טענת משטה אני בכך כגון במקרה של אחד הבורח מבית האסורים או במקרה של נשברה כדו ששם האחד מבקש וחברו מסכים ובכל זאת הוא יכול לטעון משטה אני בכך.

על כן יש לבאר שיש הבדל בין היכא שהוא אנוס ואונסו גלוי לכל להיכא שהוא לא אנוס או שאונסו לא גלוי.

דהנה, שני סוגי אונסים נפסקו בהלכה בשו"ע חו"מ, האחד בסי' רס"ד סעי' ו' בזה הלשון:

"היה זה בא בכד של דבש וזה בא בקנקנים ריקנים, ונסדק כד הדבש, ואמר לו בעל הקנקנים, איני מציל לך דבש זה בקנקני עד שתתן לי חציו או שלישו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

או כך וכך דינרים, וקבל עליו בעל הדבש ואמר לו, הן, הרי זה שחק בו ואינו נותן לו אלא שכרו הראוי לו, שהרי לא הפסידו כלום."

ובשו"ע (שם סעי' ז) פסק:

"וכן מי שברח מבית האסורים והייתה מעבורת לפניו, וא"ל, העבירני ואני נותן לך דינר, והעבירו, אין לו אלא שכרו הראוי לו. ואם היה צייד, ואמר ליה, בטל מצודתך והעבירני, נותן לו כל מה שהתנה עמו, וכן כל כיוצא בזה. הגה, י"א הא דאין לו אלא שכרו היינו בדבר שאין רגילות ליתן עליו הרבה, אבל בדבר שדרך ליתן הרבה, כגון השבעת שדים או רפואה, חייב ליתן לו כל מה שהתנה עמו (תוספות והרא"ש פרק מצות חליצה). ובשדכנות אין לו אלא שכרו, אף על פי שהתנה עמו לתת לו הרבה. (הרא"ש כלל ק"ה סי' א' ומרדכי פ' הגזול בתרא בשם מוהר"ם)."

טענת האישה בנידון דנן כי משטה אני בכך בנויה לכאורה על שני סוגי אונסים אלו אונס ממון ואונס גוף, שהרי היא טוענת כי גם מצבה הנפשי לא היה טוב וזה אונס הגוף, וגם הייתה מחוסרת כל כי לא שילם מזונות רק דרך ההוצל"פ וגם כתובה חויב בחמישים ושניים תשלומים.

בענין טענת אונס גוף כבר כתבו חברי כי טענתה שהייתה לה בעיה נפשית, היא אינה טענה של משטה אני בכך, כי טענה שיש לה בעיה נפשית כוונתה שהיה לה גדר של כעין שוטה שאינו בר דעת ואין למעשיו כל תוקף, מה שאין כן במציל שאין טענה שלמעשיו אין תוקף מחמת הגברא שהרי מה שהיה ראוי לשלם הוא חייב לשלם אלא מחמת סיבה חיצונית.

ולענין טענת אונס מחמת ממון בנידון דידן לכאורה טענת משטה אני בכך היא רק במקום שידוע על אונסו לכל ולכל הפחות ידוע למציל שאז יש אנו סהדי, כי המבקש שיצילו גופו או ממונו הוא מחמת אונסו והמציל ידע באונסו וטרם שהציל ידע זאת והיה עליו לשקול את מעשיו שהרי יודע כי העומד מולו הוא אנוס ואפשר שמחמת אונס עושה זאת ויכול לטעון טענת משטה אני בכך. אולם במקום שכלל לא ידוע אונסו מה טענה יש לו לניצל נגד המציל הרי המציל כלל לא ידע מאונסו.

וכן משמע מדברי הרא"ש מסכת יבמות (פ"ב סי' ט"ו) שנדע כי מחמת אונס הבטיח לשלם, וז"ל:

"א"ל משטה אני בכך עבדי ליה דכיון דלא הוה ליה הגון לה ולא בעי לה מה שקצבה ליתן לו דמי יתירי כעין אנוסה היא וגם איהו לא פסיד ביה מידי[שהרי היא רוצה להנשא והחליצה מעכבת בעדה]."

זאת ועוד יש להבדיל בין האונס של בורח מבית האסורים ומי שנשברה כדו ונשפך הדבש שבתוכה לנידון דידן. בעוד בבורח מבית האסורים ובנשברה כדו הרי סוג האונס גורם להם הפסד מיידי שהרי שוב יכניסו אותו לבית האסורים ויאבד את הדבש שנופל מהכד מיד, מה שאין כן בנידון דידן אף שאם הגרוש לא היה נענה לבקשתה הרי לא הייתה מפסידה דבר רק מצבה היה נשאר עתה כמו שהיה קודם וזה לא הוי אונס.

לכן בנידון דידן כלל לא שייך לטעון כי אנוסה הייתה ולכן אי אפשר לטעון טענת משטה אני.

טענת השטאה בכתיבה

עוד יש להוסיף כי טענת משטה אני בכך לא תוכל להטען רק במקום שהיה דיבור בלבד אבל במקום שהיה כתיבה שוב אי אפשר לטעון טענה זו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעניין זה עיין שו"ע חו"מ (שם סעי' י"ז) שכתב וז"ל:

"אם הודה בכתב ידו שחייב לפלוני מנה, או שהודה בקניין או במעמד שלשתן, אינו יכול ליפטר בטענת השטאה ולא בטענת שלא להשביע. הגה, (ע' ד"מ סי' כ"ג) ודוקא כתב ידו שביד חברו, אבל אם נמצא כתוב אצלו ששטר זה של פלוני (מרדכי פ' ז"ב), או שכתב שם פלוני על חפץ פלוני, אפשר לומר שלא להשביע עצמו עשה כן, וכמו שנתבאר לעיל סוף סימן ס"ה סעיף כ"ב."

ועיין ערוך השולחן (שם סעי' י"א) שביאר בזה הלשון:

"כל זה שבארנו שיכול לטעון טענת השטאה והשבעה זהו דווקא בדברים בעלמא אבל אם הודה בכתב ידו שחייב לפלוני מנה או הודה בקניין או במעמד שלשתן אינו יכול לפטור את עצמו בטענות אלו ואף על גב דיש לו מיגו דפרעתי מ"מ אינו נאמן דהוה כמיגו במקום עדים דאנן סהדי שלא היה עושה כן לחתום או לקבל קניין או להיות במעמד שלשתן כדי שלא להשביע את עצמו או כדי להשטות ודווקא כתב ידו שביד חברו אבל אם נמצא אצלו שטר של פלוני אפילו הוא כשטר גמור או שכתוב שמו של פלוני על חפץ פלוני אפשר לומר דכדי שלא להשביע את עצמו עשה כן וכמ"ש בס"ה ע"ש אבל אם כתוב בפנקסו לא יכול לטעון שלא להשביע א"ע עשה כן כי מי יודע מה כתוב בפנקסו [ש"ך] וכ"ש שטענת משטה אני בכך לא שייך כלל אפילו בכתוב אצלו שלא על פנקסו או כשכתוב על החפץ שם פלוני דאיזה השטאה שייך בזה ואפילו כשכתב ידו אינו בנוסח שטר גמור אינו יכול לטעון טענות אלו [סמ"ע] ודווקא השטאה והשבעה אינו יכול לטעון אבל טעיתי יכול לטעון אפילו כשכתוב בנוסח שטר גמור דהא יש לו מיגו דפרעתי [ש"ך] כיון שהשטר תחת ידו וזה שאמרנו דבנמצא אצלו שטר של פלוני יכול לטעון טענת השבעה זהו דווקא כשלא הודה בפני עדים אבל אם גם הודה אינו יכול לטעון שכדי שלא להשביע את עצמו כתבתי והודיתי [סמ"ע] דתרתיה לא הוה עביד ולפי מה שנתבאר דבשטר שמסר לחברו לא שייך טענת השטאה והשבעה לכן המוסר לחברו שטר שכתוב בו שהוא חייב לו מנה אף על פי שלא אמר אתם עדים ואף שמסר לו בינו לבין עצמו ולא אמר כלום גובה בו א"כ טוען פרעתי ואם הכתב והחתימה אינו בכתב יד המתחייב אינו מועיל אם מסרו בינו לבין עצמו אבל כשמסר לו בפני עדים אף על פי שלא אמר אתם עדים הוה הודאה [ש"ך] ואין נאמן לטעון לא טענת השטאה ולא טענת השבעה וזה שנתבאר שיכול לטעון טעיתי במיגו דפרעתי זהו דווקא שטר בכתב ידו אבל בשטר שעדים חתומים עליו אינו נאמן לומר טעיתי דהא אין לו מיגו דפרעתי אבל אם נתברר הדבר שטעה וכן המורה לחברו הודאה גמורה בחזקת שהוא חייב לו באופן שאינו יכול לטעון השטאה והשבעה ונתברר הדבר שטעה פטור [עי' סמ"ע סקמ"ו וש"ך סק"נ ועמ"ש בס"י מ'] וכשם שאמרנו שאם השטר אצלו לאו כלום הוא כמו כן אם מת ונמצא אצלו שטר שחייב לפלוני מנה או שנמצא כתוב באחד משטרותיו שטר זה חציו לפלוני לא זכה אותו פלוני דאמרינן שמא שלא להשביע כתב כן וע' מ"ש בס"ה ס"ה."

ועיין עוד בספר דברי גאונים (כלל ס"ז אות ב') שכתב בשם שו"ת משפטי שמואל סימן ע"ח דלא אמרינן משטה אלא רק בדיבור אבל לא בכתב איגרת לחברו.

לפיכך מצטרף אני לדעת חברי כי התביעה נדחית.

הרב מיכאל עמוס

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

השטאה ללא תביעה

יש ליישב כי מה שהעיר הגר"מ עמוס שליט"א שאין בנידון דנן תביעה ולא שייכת טענת השטאה.

ראשית כפי שהעיר בדבריו הרי במעבורת ודבש אין תביעה וכיצד נאמר שם דין השטאה לדבריו. והנה, היה נראה לומר כי ישנן שני סוגים של טענת השטאה. אמנם טענת השטאה של משחק אני כך בהודאת ממון אינה שייכת אלא כאשר שיטה בו חברו התובע, ומשכך ענה לו הנתבע בשחוק ובהשטאה. שכן ללא טעם זה מאיזו סיבה יודה אדם על חוב שאין לו ללא סיבה. אולם במקרה דנן עסקינן בסוג השטאה אחרת שגם ללא תביעה ניתן לטעון אותה. שכן במקרים של דבש ומעבורת, הרי כי עצם המצב והאונס הקיים כאשר בורח מבית האסורים או מפסיד דיבשו בכהאי גוונא האונס וחוסר הברירה יוצרים את הצורך של המודה והמתחייב להתחייב מעל יכולתו בדרך של השטאה. ולפי זה אין צורך בתביעה. מקרה דנן דומה למעבורת ודבש שהלחץ הכלכלי והחוב התופח בהוצל"פ יצרו אצל התובעת את הצורך להשטות כדי לגבות את סך הכתובה לצורך סגירת החובות ועניותה הקשה של הנתבעת כפי שתואר לעיל. לפיכך היה מקום לטענתה בדבר השטאה ללא הטעמים שהזכרנו הדוחים טענה זו על פי ההלכה.

אונס גלוי ואונס שאינו גלוי

הגר"מ עמוס שליט"א כתב לחלק בדרך חדשה שרק כאשר האונס גלוי לפחות למציל שייכת טענת השטאה אולם לא בכהאי גוונא שהאונס אינו גלוי לו. חברי הגר"ח וידאל שליט"א מצא מקור לחילוקו של הגר"מ עמוס שליט"א וכפי שיביא בדבריו להלן.

אולם ייתכן לומר שבמקרה דנן הרי האונס נוצר בגרמת התובע שהוא ה"מציל" שהרי הוא זה שגרם לדוחקה של הנתבעת כאשר לא שילם מזונות קרוב לשנה והיא הגיעה לפת רעב ולחובות בהוצל"פ. ואם כן ייתכן והמקרה כאן דומה לאונס גלוי כמו במעבורת. וצריך ביאור.

הרב שניאור פרדס

ראיתי את הערות חברי הגר"מ עמוס שליט"א ושל הגרש"ז פרדס שליט"א. כתוספת על עיקרי הנימוקים שכבר כתבתי הריני לבסס את הדברים כדלהלן. מה שכתב הגר"מ עמוס שכדי שתתקבל טענת השטאה בעינין שתקדם תביעה להודאה. נראה לענ"ד כי אין הדברים אמורים אלא כאשר אין אמתלא מבוררת לחזרה מהודאתו, והיינו טעמא כי אין ביכולתו של אדם לחזור בו מהודאתו שהרי הודאת בעל דין היא כמאה עדים ולכן בעינין שתקדם תביעה – שלפחות לדברי הנתבע התביעה היא חסרת פרופורציה (התובע שיטה בנתבע בתביעתו) ולכן הגם כי הנתבע הודה לתביעה, הרי שיש ביכולתו לחזור בו ולטעון כי כשם שהתובע השטה בו כך הוא גם השטה בו בהודאתו.

וכך עולה מדברי קצות החושן סימן פא ס"ק ח [שהביא הגר"מ עמוס] בהצדיקו את שיטת השו"ע שבעינין שתקדם תביעה להודאה, וז"ל:

וכן נראה לענ"ד עיקר והוא דבכל מקום כשרוצה לחזור מדבריו הראשונים צריך ליתן אמתלא לדבריו הראשונים ולא מצי אמר אמרתי דבר זה דרך שחוק וכמ"ש הרמב"ם בפ"ד מאיסורי ביאה [...]

מעתה יש לומר שכל אימת שיש אמתלא לנתבע על הודאתו – אפילו לא קדמה תביעת התובע, הרי שיש בידו לחזור בו. ונראה כי במעבורת, הגם כי ברור שהנתבע הוא שקדם לחייב את עצמו בלי שתקדם לזאת תביעת התובע, וכלשון השו"ע בסימן רס"ד ס"ז:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

”וכן מי שברח מבית האסורים והייתה מעבורת לפניו, וא”ל: העבירני ואני נותן לך דינר, והעבירו, אין לו אלא שכרו הראוי לו.”

מכל מקום כיון שהיה הנתבע אנוס לברוח מבית האסורים, הרי שיש בכח עובדה זו לשמש אמתלא שמכוחה יכול לטעון משטה הייתי כך – גם אם לא קדמה תביעה להודאתו.

שוב נראה דיש ראייה מכרעת שבמעבורת וכדו’ לא קיים הצורך בתביעה שתקדם להודאה. דהנה כתב הרמ”א (ח”מ סימן פ”א ס”ב):

”מי שאמר לחתנו העשיר: תלמד עם בנך ואני משלם לך, פטור, כיון דלאו עני הוא ובלאו הכי חייב ללמד עם בנו, יכול לומר: משטה הייתי כך.”

הסמ”ע והש”ך עמדו על השאלה הרי לא קדמה תביעה להודאה כמבואר בשו”ע להלן ס”ג, ותירץ הסמ”ע סק”ו:

”אף על גב דכתבו הטור והמחבר בסעיף ה’ דלא אמרינן משטה אלא כשתובעו, היינו דוקא כשהודה שחייב לחברו מנה בלא תביעה, דאין טעם להשטאתו, אבל היכא שיש טעם וסברא לומר שכונתו הייתה להשטות, כגון זה שלמצוה נתכוין שילמוד עם בנו וגם שהוא בן בנו וגם הוא עשיר שהיה מוטל עליו ללמוד עמו או לשכור לו מלמד, ככהאי גוונא טענינן אפילו עברו שלהשטות נתכוין.”

הרי דבמקום מצוה שמוטל עליו בלאו הכי ללמוד עם בנו, יש בידו לטעון טענת השטאה אף אם לא קדמה תביעה להודאה. ולדרכינו מוסבר כי כל כהאי גוונא הוי ליה כאמתלא מספקת שיש בכוחה להעמיד טענת השטאה – גם אם לא קדמה תביעה להודאה.

והש”ך שם סק”ו כתב על דברי הסמ”ע:

”ובחנם דחק כי דין זה פשוט הוא בטעמו, דדוקא היכא שמודה שחייב לו כבר הוא דבעינן שיטעון משטה ושתבעו והודה, דאל”כ אמרינן מסתמא אמת הוא שחייב לו כבר, משא”כ הכא שידוע שאינו חייב לו כבר רק שיתחייב מכח שאמר אני אשלם לך, והלכך כיון דבלאו הכי חייב ללמוד עם בנו פטור, וכן הוא הדין בכל מקום היכא שאינו חייב לו כבר רק שמבטיח לו עתה בדיבורו, פטור, וכדלקמן סוף סימן רס”ד [סעיף ז’] גבי מי שברח מבית האסורים והייתה מעבורת לפניו ואמר לו טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו [והכא לא שייך לומר שיהיה לו שכרו, כיון דבלא”ה חייב ללמוד עם בנו], וכן גבי חליצה מוטעית חלוץ ע”מ שתתן לו מאתים וזו אין לו כלום, וכמו שנתבאר באה”ע סימן קס”ט סעיף נ’, ומשמע התם בש”ס דטענינן ליה משטה ואפילו לכתחילה (טענינן) [מטענינן] ליה, ע”ש בש”ס פרק מצות חליצה דף ק”ו ע”א, וכ”כ הר”ב באה”ע סימן קס”ה סוף סעיף א’, ועמ”ש שם. וכן מהר”מ במרדכי פרק זה בורר (סנהדרין סי’ תש”ד) למד הך דינא דהכא מהך דמעבורת ומהך דחליצה [והובאה תשובת מהר”מ זו באורך יותר בתשובות מיימוני לספר משפטים סי’ ס”ד, ע”ש], וא”כ ה”ה בכל כיוצא בזה, דהיינו שידוע שלא היה חייב לו, אף על פי שאמר מעצמו לשלם לו אמרינן משטה היה בו, דבמה יחול החיוב על זה לשלם, וזה ברור.”

מדברי הש”ך יש ללמוד דרך נוספת מדוע באומר תלמד עם בנך וכן במעבורת, אף שהסכים לשלם, מכל מקום יוכל לטעון משטה אני כך, והיינו טעמא כי דוקא במקרה שלפי הודאתו הוא חייב לחברו ממון מכבר – רק אז בענין שתקדם תביעה להודאה, אבל במקרה שבא לחייב את עצמו באמירתו כעת, הרי שחסר ביצירת הקניין המחייב, כי אי אפשר לחייב עצמו בדיבור ללא מעשה קניין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

השאלה על דברי הש"ך העולה מאליה וכפי שכבר הקשה הקצות החושן שם סק"ד, היא, שהרי במעבורת חיוב התשלום הוא מדין שכירות פועלים, וידוע ששכירות פועלים נקנה בדיבור בלבד, ומדוע א"כ שיהיה הבדל אם מתחייב הוא בדיבור כעת או שמודה שחייב לו מכבר.

ביישוב שיטת הש"ך ובהסבר מחלוקת הש"ך עם הקצוה"ח יש לבאר בשני דרכים [והוא על יסוד דברי הנתיבות המשפט שיובאו להלן]:

א. נראה כי ביאור שיטת הש"ך כנגד דברי הקצוה"ח הוא כך. הנה כבר הבאנו בנימוקים כי קיימת מחלוקת ראשונים אם במעבורת שחייב לשלם רק שכרו הראוי הוא משום שקיימת חובה על בעל המעבורת להציל את מי שברח מבית האסורים, או שדין זה נכון גם בלא שיש חיוב הצלה על בעל המעבורת. לפי זה יש לומר כי הש"ך שכתב שבעל המעבורת חייב להציל את מי שברח מבית האסורים כי סבירא ליה כשיטות הראשונים שקיים חיוב על בעל המעבורת להציל את מי שברח מבית האסורים, משכך, יכול הבורח לתרץ עצמו שמה שאמר שישלם לו הוא רק בדרך השטאה, כי בעל המעבורת היה חייב להצילו בלא"ה. ואילו הקצוה"ח סבירא ליה שדין מעבורת נאמר גם במקרה שלא קיימת חובת הצלה על בעל המעבורת, ולכן עקרונית, יסוד חובת התשלום הוא מדין שכירות פועלים שנקנה בדיבור.

ב. אפשר לומר עוד כי הש"ך לא נחלק להדיא על הקצוה"ח במחלוקת הראשונים הנ"ל, שאל"כ היה להם להזכיר זאת, אלא אף אם עקרונית קיימת חובת הצלה, אבל נראה כי אין חובה מיוחדת המוטלת דוקא על בעל המעבורת להציל את הבורח מבית האסורים, אלא עקרונית החובה מוטלת על כל ישראל, ולכן סבירא ליה לקצות החושן שיסוד חובת התשלום היא מדין שכירות פועלים, ואילו הש"ך סבירא ליה שכיון שכעת הבורח מבית האסורים ביקש מבעל המעבורת להצילו הרי שפועלת ההצלה מוטלת עליו ולכן אין כאן חובת תשלום מדין שכירות פועלים כיון שמוטל על בעל המעבורת להצילו.

ואכן היסוד לדברים מבואר בנתיבות המשפט בביאורים סימן פא סק"ב שכתב לבאר את שיטת הש"ך בדרך דומה להנ"ל, וז"ל:

"ובתומים [סק"ו] ובקצוה"ח [סק"ד] כתבו דחייב משום שכירות. וליתא, דכיון שהוא מחויב בדבר לית ביה משום שכירות, דהוי כמו שאמר עשה להך סוכה או תפילין לעצמך דלית ביה משום שכירות."

אך יש לציין כי על אף שהנתיבות המשפט הסביר את שיטת הש"ך גבי האומר תלמד עם בנך – שהוא מחויב ללמוד עם בנו ולכן לא שייך בזה חובת לשלם מדין שכירות פועלים, הנה גבי מעבורת אינו מפורש בדבריו אם קיימת חובת הצלה על בעל המעבורת להציל את מי שברח מבית האסורים ויתכן כי במעבורת הנתיבות המשפט מודה לסברת הקצוה"ח וכ"כ הגר"י בלוי שכירות עמ' קצט.

הנוגע לנידון דידן דכפי שנתבאר האישה וויתרה לגרוש על מחצית מזכויותיו בנחברת הביטוח], והרי כבר נתבאר כי מחילה אינה צריכה קניין אלא תוקפה של המחילה נעשית בדיבור גרידא. ולפי זה אף לדברי הש"ך אין באפשרותה של האישה לטעון טענת השטאה, חדא, כי אין מצבה של הגרושה כמצב שהיא זקוקה להצלה כבמעבורת, ואף אם היא זקוקה לאיזו שהיא תמיכה, בודאי שאין חובת התמיכה קיימת רק על כתפי הגרוש בלבד, ולכן לא שייכת טענת השטאה אפילו אם רק וויתרה על מחצית מזכויות הגרוש בדיבור, וק"ו בנידון דידן שנחתם הסכם לויתור זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הצורך שיהיה אונסו ידוע ב'מעבורת' וכדו'

הנה הגר"מ עמוס הביא מסברא כי במעבורת היה אונסו ומשום כך יוכל לטעון משטה הייתי בכך, ואם לא היה אונסו ידוע לא הייתה באפשרותו לטעון כך. לענ"ד דבר זה פשוט וברור בסברא, וכך מוכח מדברי שו"ת מהרש"ך חלק בסימן פ בשם הגהות מרדכי וז"ל:

"וז"ל: ובתשובות דשייכי לספר נזקין, בסימן כ"ב, [...]

ובהגהות מרדכי דמס' קדושין כתבו, מעשה בראובן שתבע משמעון: "תן לי עשרה זהובים שנדרת לי שאדבר עליך אל השר", והשיב שמעון: "אמת נדרתי לך, אבל מחמת יראה, שהייתי מתירא פן תקלקל לענייני נגד השר, ולא היה שום קניין". והשיב המורה, שחייב ליתן לו, דהוה ליה כפועל, ואין צריך קניין. יראה מתשובות המורה, דבכל גוונא, כל שלא התנה מחמת אונס ידוע, אין צריך קניין, ולא שנא לן אם הוא רגילות ליתן יותר משכר טרחו על כך, או לא. כנראה דלא מחלק מההיא דמעבורת, אלא דוקא משום דהתם היה אונס ניכר, שהיה בורח מבית האסורים, ולכן כל שלא הפסידו ממקום אחר, כההיא דשולה דגים מן הים, אין לו אלא שכר טורחו. אמנם כל שלא התנה מחמת האונס, בכל גוונא בדבורא בעלמא גמר ומקנה."

ונראה שמה שיש צורך שאונסו יהיה ניכר וידוע – לדרכינו הוא גופה כדי שתהיה אמתלא מבוררת להודאתו, דבלא זה, אין ביכולתו לחזור בו מהודאתו בטענת השטאה וכן נראה לי מדברי הקצוה"ח וכמפורש דברי הסמ"ע בסק"ו וכדנתבאר. ומהאי טעמא יש לדחות את הראיה מדברי הסמ"ע והתומים בשם הדרכי משה שבתנאים שמתנים הצדדים יחד אין שייכת טענת השטאה, ומכח זה נטען כי בנידון דידן שהצדדים הגיעו להסכמה משותפת לא שייכת טענת השטאה, דזה אינו, כי במקרה כבנידון דידן מצבה של האישה נחשב כאונס ידוע, שהרי אין זה סוד כי לאור הפירוד בין הצדדים האישה הייתה זקוקה למזומנים באופן דחוף, וכל מטרתה בהסכם הייתה להשיג מזומנים באופן דחוף ואינו דומה למקרה המבואר בהגהת מרדכי הנ"ל שהמתחייב אומר שפחד מחברו שיזיק לו אצל השר – שהיא עובדה נסתרת מכל אדם. ולכן לטעמי צריך להגיע לכך שהוי אונסא דנפשיה ולא הוי אונס.

הרב חיים ו' וידאל

נפסק

א. תיקון ההסכם תקף על כל סעיפיו ובכללם ויתורה של הנתבעת על כספי "חברת הביטוח" והם שייכים במלואם לתובע.

ב. עיקול בית הדין על "חברת הביטוח" מבוטל בזאת.

הרב חיים ו' וידאל

הרב שניאור פרדס

הרב מיכאל עמוס